

Află mai multe pe animus.md/biblio

Mostră pentru evaluare. Se interzice publicarea pe altă pagină decât animus.md
Sample for evaluation. Publication on a page other than animus.md is prohibited

Drept civil

MOȘTENIREA

Octavian Cazac

doctor în drept
conferențiar universitar
Facultatea de Drept
Universitatea de Stat din Moldova

Animus

Chișinău
2022

Monografia este recomandată de către:

— Consiliul științific al Facultății de Drept al Universității de Stat din Moldova
(hotărârea din 20 aprilie 2022)

— Departamentul Drept privat al Facultății de Drept al Universității de Stat din Moldova
(hotărârea din 31 martie 2022).

Recenzenți:

DANIELA ȚURCAN, dr. în drept, conf. univ.

ALIONA CARA-RUSNAC, dr. în drept, conf. univ.

Cartea a fost editată în cadrul seriei ANIMUS.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții din Republica Moldova

Cazac, Octavian.

Drept civil. Moștenirea / Octavian Cazac. – Chișinău: S. n., 2022 (Bons Offices). – 900 p.: fig. –
(Animus, ISBN 978-9975-87-988-0).

Bibliogr.: p. 854-869 (404 tit.). – 700 ex.

ISBN 978-9975-87-989-7.

347.65/.68

C 32

Tipărit la BONS OFFICES.

Orice reproducere sau copiere este interzisă fără încuviințarea expresă a autorului.

Pentru claritate:

— este interzisă prin lege fotocopiarea sau scanarea paginilor din această lucrare;

— este interzisă prin lege plasarea paginilor din această lucrare pe platforme online (SCRIBD, torrente etc.).

© OCTAVIAN CAZAC. Toate drepturile rezervate. Chișinău, 2022.

Titlul IV SITUAȚIA JURIDICĂ A MOȘTENITORULUI

Capitolul 7 Protecția moștenitorului, a moștenirii și a circuitului civil

§20 PROCEDURA SUCCESORALĂ ȘI OPȚIUNEA SUCCESORALĂ

I. OPȚIUNEA SUCCESORALĂ: A FI SAU A NU FI MOȘTENITOR

1. Introducere

Chemarea la moștenire, fie că este legală, fie testamentară, acordă un drept de moștenire, și nu o obligație de moștenire. Nimeni nu poate fi forțat să devină moștenitor¹. Prin urmare, este o constantă a dreptului succesoral că moștenitorul are dreptul să accepte moștenirea la care este chemat, consolidându-și calitatea de moștenitor, sau să renunțe la moștenire, decăzând de la moștenire. Dreptul celui chemat de a opta într-un sens sau altul se numește **opțiune succesorală**. Legea organizează procesul de optare într-un mod strict și cu termene relativ scurte, pentru a asigura circuitului o claritate privind succesorul universal al defunctului. 1

a) Modelele legislative posibile

În dreptul civil continental este posibil de a construi opțiunea succesorală în două moduri generale: 2

— istoric, în dreptul privat **roman**, după decesul lui *de cuius*, patrimoniul său nu se considera dobândit de către moștenitori, ci moștenirea „dormea” (*hereditas jacens*)

¹ Excepție constituie venirea la moștenire a statului ca moștenitor legal de ultim resort, →§8.

în așteptarea exercitării opțiunii succesoriale. Un asemenea sistem trebuie să reglementeze care este statutul masei succesoriale și al moștenitorilor în starea aceasta de expectativă și cum i se poate pune capăt. Reglementarea adeseori este însoțită de o ficțiune legală că exercitarea opțiunii produce efecte retroactive, din data deschiderii moștenirii;

— pentru a diminua incertitudinea sistemului *hereditas jacens*, noile legislații succesoriale instituie principiul dobândirii de drept a moștenirii: cel chemat la moștenire devine moștenitor de plin drept (*ipso jure et ipso morte*) la data deschiderii moștenirii, indiferent că cunoștea despre această împrejurare și indiferent că este de acord sau nu cu această calitate. Lui apoi i se recunoaște opțiunea de a renunța, cu efect retroactiv din data deschiderii moștenirii, la calitatea de moștenitor astfel dobândită. Este un sistem care oferă mai multă claritate juridică circuitului civil.

b) Reforma din 1 martie 2019

3 Vom cita aici *in extenso* din nota informativă la proiectul Legii nr. 133/2018 privind modernizarea Codului civil²:

„Grupul de lucru a discutat extensiv problema opțiunii succesoriale și anume s-a comparat sistemul actual din Republica Moldova, al prezumției de renunțare (existent și în Federația Rusă, România, Italia etc.), cu sistemul prezumției de acceptare a moștenirii din Germania, Franța (într-o anumită măsură), Estonia, Olanda, Cehia, Ungaria etc.

Sistemul actual din Republica Moldova prevede că, odată cu deschiderea moștenirii, succesibilii nu devin de drept moștenitori, ci au o opțiune de a accepta sau de a renunța, de regulă, prin declarație în fața notarului [...], în termenul de opțiune succesorală (art. 1517 – 6 luni; în România termenul este de 1 an; iar în Italia – 10 ani). Dacă înainte de expirarea acestui termen succesibilul nu a acceptat moștenirea, el pierde dreptul de moștenire (adică intervine o prezumție de renunțare). Pentru a aplana acest efect de decădere, acest sistem recunoaște «acceptarea prin intrare în posesie».

Criticile sistemului actual sunt:

1) între data deschiderii moștenirii și până la data acceptării moștenirii, moștenirea «doarme» (*hereditas jacens*), astfel încât terții interesați nu cunosc față de cine să-și înainteze pretențiile;

2) ca principiu, doar succesibilul care a făcut declarație de acceptare la notar va primi certificat de moștenitor. Notarul [...] are un rol mai pasiv și nu investighează de sine stătător care sunt succesibilii, nu trebuie să vegheze că toți succesibilii cunosc despre deschiderea moștenirii și nu îi somează să își exercite opțiunea. La expirarea termenului de opțiune

² Disponibilă: animus.md/adnotari/n_inf/

succesorală, notarului îi este clar câți moștenitori sunt și în câte cote succesorale să dividă masa succesorală. Concluzia însă nu este exactă, fiindcă sistemul recunoaște acceptarea implicită/prin intrare în posesie despre care notarul ar putea, pur și simplu, să nu cunoască. Deci certificatul de moștenitor oricum ar putea fi greșit dacă se scapă cei ce au acceptat implicit moștenirea;

3) termenul de opțiune succesorală scurt, care funcționează ca un termen de decădere, pune probleme delicate. Dacă procedura succesorală încă nu s-a deschis, succesibilul poate fi repus în termen. Dacă însă deja s-au emis certificate de moștenitor, succesibilul trebuie să se ducă în instanță și, potențial, trebuie să îi atragă în proces pe cei care deja au primit certificat de moștenitor, să le anuleze certificatele și să ceară emiterea unui set nou de certificate. Plus, el trebuie să ofere judecătorului motive întemeiate de ce a scăpat termenul;

4) dreptul de moștenire al succesibililor care sunt minori, incapabili sau al persoanelor fără discernământ nedeclarați incapabili, în practică, depinde de bunăvoința reprezentantului său legal. Or, în jurisprudența națională sunt cunoscute cazuri când reprezentantul legal, fiind în conflict de interese (de exemplu, mama care este și soție supraviețuitoare), ezită să accepte moștenirea din numele minorului, și o acceptă doar din numele propriu. Astfel, după expirarea termenului de opțiune succesorală, minorul pierde dreptul de moștenire, chiar dacă este moștenitor rezervatar și merită protecție specială din partea legii;

5) până la exercitarea opțiunii succesorale și eliberarea certificatului de moștenitor creditorii nu cunosc identitatea noului debitor. Din păcate, în jurisprudența națională sunt cunoscute cazuri în care reclamantul sau pârâtul decedează în decursul procesului civil, iar judecătorul este obligat să suspende procesul până la derularea procedurii succesorale. Moștenitorii de rea-credință nu iau inițiativa de a cere deschiderea procedurii succesorale și de a obține certificatul de moștenitor, astfel încât unele procese judiciare sunt suspendate ani în șir. Soluția în acest sistem (de exemplu, în România) este acceptarea moștenirii pe cale oblică de către creditor dacă demonstrează notarului că neacceptarea se face în fraudă creditorului, împrejurare dificil de demonstrat.

Din cauza acestor critici ale sistemului actual, și a meritelor sistemului german, Proiectul Cărții prevede trecerea la sistemul german, cu următoarele trăsături fundamentale:

1) la baza sistemului stă principiul dobândirii de plin drept a moștenirii (*Prinzip des Vonselbsterwerbs*, în germană) și prevede că devoluțiunea (transmiterea) moștenirii are loc imediat, de plin drept, la data deschiderii moștenirii în folosul tuturor moștenitorilor (art. [2390]);

2) potrivit art. [2392], renunțarea la moștenire se poate face doar în termen de 3 luni. Termenul începe să curgă din data în care moștenitorul a cunoscut despre devoluțiune și a temeiului chemării sale la moștenire. Deci termenul nu curge contra persoanei care nu cunoaște că are de cules o moștenire.

Spre comparație, sistemul actual din Republica Moldova folosește un termen obiectiv de 6 luni de la data deschiderii moștenirii, indiferent că moștenitorul știa sau nu știa de deschiderea moștenirii;

3) moștenitorii dobândesc protecția imediată contra faptelor terților, fiindcă legea îi recunoaște imediat ca proprietari ai bunurilor din masa succesorală;

4) oferă claritate juridică (*Rechtsklarheit*, în germană) creditorilor defunctului, fiindcă ei vor putea mai ușor cunoaște cine este moștenitorul față de care pot înainta pretențiile și acțiunile în justiție;

5) art. [2544] alin. (1) lit. d) și [2547] alin. (2) și (3) cer ca cel care solicită un certificat de moștenitor de la notar să declare toți moștenitorii pe care îi cunoaște. Plus, notarul [...] trebuie să facă investigația proprie (art. [2548]). În condițiile unui acces tot mai ușor, inclusiv în regim online, la registrul de stat al populației/al actelor de stare civilă, sarcina dată ar putea fi cu mult ușurată. Potrivit art. [2549], certificatul de moștenitor trebuie eliberat după ce notarul [...] care desfășoară procedura succesorală constată cu certitudine faptele necesare pentru justificarea cererii privind eliberarea certificatului. Chiar dacă nu au fost indicați în cererea privind eliberarea certificatului, notarul [...] include în certificat toți comoștenitorii constatați cu certitudine, care au acceptat moștenirea sau care se consideră că au acceptat-o, conform dispozițiilor art. [2391], prin faptul că nu au renunțat la moștenire în termenul prevăzut de dispozițiile art. [2392];

6) dacă notarul [...], în pofida investigației desfășurate, nu a identificat cu certitudine un anumit moștenitor și, prin urmare, nu l-a putut include în certificatul de moștenitor, aceasta nu afectează certificatul de moștenitor, care se bucură de o prezumție de exactitate (art. [2558]). Moștenitorul nou-apărut poate cere rectificarea certificatului de moștenitor eliberat anterior (art. [2559]) și are o pretenție față de moștenitorii cărora li s-a eliberat acel certificat de moștenitor, pe baza petiției de ereditate (art. [2473]), limitată la un termen de prescripție de 10 ani de la data deschiderii moștenirii. Însă actele juridice încheiate de moștenitorii aparenti (nominalizați în certificat) vor fi valabile, iar terții de bună-credință sunt protejați (art. [2558]). Dacă moștenitorii aparenti au vândut bunurile din masa succesorală către terți de bună-credință, atunci moștenitorul adevărat obține de la aceștia, pe baza petiției de ereditate, plata valorii în bani conform art. [2476]. Dacă moștenitorii aparenti au păstrat în proprietate bunurile din masa succesorală, rectificarea certificatului de moștenitor va deschide calea revendicării bunurilor și rectificării registrului bunurilor imobile și altor registre de publicitate, după caz;

7) se evită problema scăpării termenului scurt de opțiune succesorală și a repunerii în termen pe cale judiciară. Limita temporală este cea de 10 ani după deschiderea moștenirii pentru rectificarea certificatului de moștenitor și pentru a înainta petiția de ereditate (art. [2473]). Termenul de 10 ani pare rezonabil și se folosește în Codul civil francez (art. 780) și Codul civil italian (art. 480). Termenul de 30 de ani, existent în dreptul german (§197(1) pct. (2) Codul civil german), pare a fi prea lung;

8) dreptul de moștenire al succesibililor care sunt minori, incapabili sau al persoanelor fără discernământ nedeclarați incapabili este garantat, întrucât notarul [...] îi include în certificatul de moștenitor, fără a fi necesară o declarație de acceptare. Dacă reprezentantul legal va dori să întocmească din numele acestora o declarație de renunțare la moștenire, va fi necesară autorizarea autorității tutelare;

9) moștenirea nu se prezintă ca o dobândire forțată a proprietății, fiindcă moștenitorul are termen de 3 luni ca să renunțe din data în care a aflat sau trebuia să afle despre deschiderea moștenirii. În practică însă, notarul [...] îl va notifica pe moștenitor, somându-l să accepte sau să renunțe la moștenire. Dar chiar dacă scapă termenul de renunțare (și operează prezumția legală de acceptare), moștenitorul nu poartă răspundere cu restul patrimoniului pentru obligațiile masei succesoriale dacă se dispune administrarea masei succesoriale sau procedura de insolabilitate a masei succesoriale (art. [2484] și [2435]). Dacă o asemenea procedură este inutilă (fiindcă nu sunt active succesoriale), el de asemenea nu poartă răspundere (art. [2444] și [2445]). Avantajul acestui sistem este, așadar, că, deși răspunderea moștenitorului se limitează, creditorii au șansa de a-și satisface mai mult creanțele în cadrul procedurii insolabilității, putând recupera bunurile și plățile frauduloase pe care le-a făcut defunctul când trăia. În plus, se oferă o procedură colectivă în care s-ar asigura că toți creditorii sunt satisfăcuți proporțional din masa succesorală.

Per total, aceste trăsături par a fi mai potrivite pentru o societate în care o parte semnificativă a cetățenilor se află în afara țării, riscând astfel să piardă termenul scurt de opțiune succesorală.

Membrii Grupului de lucru au observat, de asemenea, că, deși sistemul actual al Republicii Moldova provine din dreptul francez, Franța relativ recent s-a apropiat de sistemul german prin Legea de reformare a succesiunilor (*Loi n°2006-728 du 23 juin 2006*). Conform art. 771, 772 și 773 din Codul civil francez în redacția actuală, dacă un creditor sau comoștenitor somează moștenitorul să accepte moștenirea sau să renunțe la ea, iar moștenitorul nu reacționează nicicum, atunci se prezumă că el acceptă moștenirea.

Așadar, Proiectul Cărții IV (art. [2391]) distinge două forme de acceptare a moștenirii de către moștenitor:

- a) acceptarea expresă – prin declarație autentică a moștenitorului;
- b) acceptare implicită – prin nerenunțare de către moștenitor în cadrul termenului de renunțare la moștenire.

În cazul în care Proiectul Cărții IV leagă anumite consecințe juridice de «acceptarea moștenirii» sau «data acceptării moștenirii», se au în vedere ambele forme de acceptare.”

2. Exercițarea dreptului la opțiune succesorală

- 4 Moștenirea trece la moștenitorul îndreptățit sub rezerva dreptului său de a renunța la moștenire în termen de **3 luni** (art. 2389 alin. (1))³. Acest text de lege consacră principiul dobândirii de drept a moștenirii. Termenul ar trebui să fie suficient pentru moștenitor să evalueze avantajele și dezavantajele acceptării moștenirii și să ia o decizie. Evident, el nu poate cunoaște exhaustiv situația masei succesoriale și, în această epocă, nu are instrumente sigure de a determina mărimea obligațiilor masei succesoriale. Din acest motiv, legea îl ocrotește prin dreptul de a-și limita răspunderea după acceptarea moștenirii (→§26-§29).

În acest sistem al prezumției de acceptare, legea nu ar trebui să se preocupe de acceptarea moștenirii, ci doar de renunțarea la ea. Acceptarea moștenirii are un rol practic: ea are ca efect **decăderea din dreptul la renunțare** (art. 2390 alin. (1)).

a) Promovarea clarității: acceptarea expresă

- 5 Deoarece renunțarea la moștenire cuprinde formalități (notificarea moștenitorului de către notar, așteptarea termenului de 3 luni, recepția declarației autentice de renunțare), acceptarea expresă a moștenirii constituie o simplificare semnificativă și oferă claritate juridică. Din punct de vedere tehnic, principalul efect al acceptării expresă a moștenirii este decăderea din dreptul la renunțare. Declarația de acceptare, la fel, poate fi ocazia cu care moștenitorul oferă anumite informații folositoare pentru procedură; precizează care cotă succesorală o acceptă și care nu; precizează poziția sa privitoare la legatul la care ar fi avut dreptul, în paralel.

b) Interpelarea provocatorie: acceptarea implicită

- 6 Dacă notarul a identificat moștenitori, el trebuie să aibă un mecanism de a-i interpela să opteze în sensul acceptării sau renunțării. Incertitudinea nu poate dura la nesfârșit. S-a văzut deja că claritatea juridică este o valoare juridică în sine, care trebuie promovată. Prin urmare, legea prevede că tăcerea moștenitorului are un efect pozitiv: se consideră că el implicit a acceptat moștenirea și trebuie inclus în certificatul de moștenitor ca moștenitor. Această consecință juridică nu este o simplă prezumție, ci un efect juridic definitiv. Moștenitorul nu poate „răsturna prezumția prin proba contrară”. După intervenirea, prin efectul legii, a acceptării implicite, moștenitorului îi revin opțiunile: (i) de a cere repunerea în termenul de renunțare (→§20-18); (ii) de a cere modificarea sau anularea certificatului de moștenitor pe motiv că, în realitate, el a renunțat valabil la moștenire (notarul a recepționat declarația sa în formă conformă în interiorul termenului legal); sau (iii) de a cere anularea pe motiv de eroare a declarației de acceptare a moștenirii (→§20-25).

³ În dreptul **german**, termenul de renunțare pentru succesibilul aflat pe teritoriul Germaniei este de doar șase săptămâni. O parte a doctrinei critică termenul ca fiind prea scurt și propune extinderea lui, v. K.W. LANGE, *op. cit.*, p. 385, §38, nr. 21.

Textul de lege nu cere ca acceptarea implicită să se producă prin vreun anumit comportament concludent al moștenitorului, cum ar fi intrarea în posesia unui bun al masei succesoriale sau începerea exercitării anumitor drepturi din masa succesorală ori executarea unor obligații. Din contra, legea permite moștenitorului provizoriu să se comporte ca un moștenitor, să gestioneze masa succesorală, iar apoi să își exercite dreptul de renunțare la moștenire. Succesibilul nu este decăzut din dreptul de renunțare la moștenire prin comportamentul său concludent de moștenitor aparent. În acest sens, reglementarea exclude argumentul *venire contra factum proprium* (art. 11 alin. (2)) și aplicația sa practică din dreptul privat roman *pro herede gestio*.

c) Renunțarea la moștenire

Din cauza efectului de pierdere a unui drept, renunțarea la moștenire nu poate fi implicită, ci rezultă exclusiv din declarația de renunțare a moștenitorului. 7

Pentru a produce efectul de renunțare, declarația de renunțare trebuie recepționată de notarul care desfășoară procedura succesorală la un moment când moștenitorul încă avea dreptul de renunțare. Prin urmare, o declarație de renunțare depusă de moștenitor tardiv nu produce efecte juridice (este un act juridic ineficient în sensul art. 358). Ineficiența se invocă din oficiu de către notar; nu este necesară pronunțarea ei de către instanța de judecată. Statul chemat la moștenire legală nu are dreptul de renunțare.

d) Natura dreptului la opțiune succesorală

Dreptul de a accepta sau de a renunța este un **drept potestativ** personal al moștenitorului⁴. Prin urmare, moștenitorul nu este ținut să justifice de ce a decis să accepte sau să renunțe la moștenire⁵. Dreptul de opțiune nu este transmisibil prin acte juridice între vii împreună cu cota succesorală. Orice asemenea act juridic de înstrăinare a cotei succesoriale este, în fond, o acceptare a moștenirii și duce la stingerea dreptului la renunțare. *A fortiori*, dreptul de a renunța la moștenire nu este transmisibil prin acte juridice între vii în mod izolat de cota succesorală a moștenitorului titular⁶. 8

Cu toate acestea, potrivit art. 2399 alin. (1), dreptul de a renunța se transmite prin devoluțiune succesorală, adică dacă moștenitorul, la rândul său, decedează la un moment când încă deținea dreptul de a renunța la moștenire. În acest caz, termenul de renunțare la moștenire se prelungește în virtutea art. 2399 alin. (2) în folosul moștenitorului moștenitorului (→§20–29).

⁴ În același sens, L. MICHALSKI, J. SCHMIDT, *op. cit.*, p. 187, nr. 588; K.W. LANGE, *op. cit.*, p. 380, §38, nr. 8.

⁵ Cel mai frecvent motiv de renunțare la moștenire rămâne frica de a moșteni **datorii**, în special datorii care depășesc valoarea activelor moștenite.

⁶ H. BROX, W.-D. WALKER, *op. cit.*, p. 188, §22, nr. 2. Pentru o prezentare mai detaliată a drepturilor potestative, v. O. CAZAC, *Noțiuni elementare ale dreptului civil* [online]. Codul civil adnotat [cit. 22 aprilie 2022]. Disponibil: animus.md/adnotari/2/

e) Regimul comun al declarației de acceptare sau renunțare

- 9 Din reglementarea C. civ. rezultă anumite reguli comune ale declarației moștenitorului de acceptare sau, după caz, de renunțare la moștenire. Din perspectivă sistematică, acestea pot fi analizate împreună (în continuare ne vom referi la ambele ca „*declarația moștenitorului*”).

(i) Act juridic unilateral

- 10 De la bun început, subliniem că declarația moștenitorului este un act juridic **unilateral** și se supune regulilor generale în materie, sub rezerva regulilor speciale de drept succesoral examinate aici. În caz că mai multe persoane sunt chemate la aceeași moștenire, fiecare face declarația proprie. El, de asemenea, este un act juridic **autonom** de oricare aranjamente paralele ale moștenitorilor.

Ilustrație

Moștenitorii C1 și C2 sunt chemați la moștenire și discută cum să împartă simplificat moștenirea. Ei convin că C2 va renunța, în schimbul plății unei compensații de către C1. Acesta nu este un contract de vânzare a cotei successorale, fiindcă C2 nu a acceptat. Contractul de renunțare dintre moștenitori este valabil⁷. Legea interzice doar contractele încheiate înainte de deschiderea moștenirii (art. 1006 alin. (1)). El însă nu are valoarea unei declarații de renunțare de către C2. C2 are libertatea de a accepta sau a renunța la moștenire, iar notarul care primește declarația și terții nu trebuie să se intereseze de cauza care a fundamentat renunțarea. Legea este neutră față de aranjamentele dintre cei chemați la moștenire.

Dacă C2 nu renunță, ci acceptă moștenirea expres sau implicit, C1 are o pretenție față de el întemeiată pe contract pentru plata de despăgubiri sau C1 poate declara rezoluțiunea și cere restituirea „compensației”. Însă acceptarea lui C2 rămâne valabilă și ireversibilă.

(ii) Act juridic solemn

- 11 Declarația moștenitorului este un **act solemn**. Moștenitorul poate face declarația în formă autentică la notarul care desfășoară procedura succesorală înainte de expirarea termenului de renunțare (art. 2390 alin. (3) enunțul 1). Notarul care desfășoară procedura succesorală nu are competență exclusivă privitor la autentificarea declarației. Ea poate fi autentificată la oricare notar sau altă persoană abilitată să autentifice acte juridice (art. 2390 alin. (3) enunțul 2).

Observație practică. Pentru a accepta, moștenitorul care se află în altă localitate sau chiar peste hotarele Republicii Moldova poate autentifica declarația și o poate expedia în original notarului care desfășoară procedura succesorală. Dacă cel care autentifică este o autoritate a altui stat, se pune problema supralegalizării sau apostilării declarației dacă prin tratat sau altă normă specială nu se prevede o scutire de la cerința respectivă.

⁷ În același sens, în dreptul **german**, v. K.W. LANGE, *op. cit.*, p. 392, §38, nr. 41.

(iii) Act juridic supus recepției

Dacă moștenitorul autentifică declarația la o altă autoritate, ea încă nu produce efecte juridice. Pentru a le produce, declarația trebuie recepționată de către notarul care desfășoară procedura succesorală înainte de expirarea termenului de renunțare (art. 2390 alin. (3) enunțul 1). Norma are o importanță crucială, fiindcă arată că termenul de renunțare **nu poate să înceapă să curgă** înainte ca un notar să fie investit cu desfășurarea procedurii succesorale.

12

Ilustrație

D a decedat la 1.1.2020. Până la 1.5.2020 nimeni nu a depus cerere la vreun notar competent pentru deschiderea procedurii succesorale. Cei doi copii, C₁ și C₂, se întrebă dacă la 1.5.2020 C₁ mai poate renunța la moștenire.

Răspunsul este afirmativ. C₁ nu a decăzut din dreptul de renunțare, fiindcă termenul de renunțare nu a început să curgă. El va începe să curgă din momentul investirii cu competență a unui notar, cu condiția că C₁ știa sau trebuia să știe că este chemat la moștenire, i.e. știa despre decesul lui D și despre chemarea sa la moștenire (știa că este copil al lui D, că nu există testament prin care ar fi înlăturat de la moștenire).

Observație practică. Nimic nu se opune ca moștenitorul să autentifice declarația, imediat după deschiderea moștenirii, dar înainte de deschiderea procedurii succesorale și investirea unui notar cu competență concretă. Totuși, declarația nu va produce efecte juridice din momentul întocmirii, ci doar din data depunerii la notarul cu competență concretă⁸.

(iv) Act juridic care poate fi încheiat prin reprezentare

Moștenitorul poate încheia declarația prin reprezentant, fiindcă ea nu este un act strict personal. Evident, împuternicirile reprezentantului trebuie să îmbrace aceeași formă autentică.

13

Art. 72 alin. (1) enunțul 2 din LPN, cere **împuterniciri exprese** ale reprezentantului care întocmește declarația din numele celui chemat la moștenire. Este justificat legea să prevadă că nu orice mandatar are împuternicirea de a implica mandantul într-un raport succesoral prin acceptare (caz în care există riscul răspunderii moștenitorului cu patrimoniul personal; după efectul său practic, acceptarea moștenirii are aceleași consecințe drastice ca asumarea unei fidejusiuni) sau să renunțe din numele lui la raportul succesoral (renunțarea la un drept dobândit, este, în fond, un act juridic de dispoziție, care împuterniciri exprese). Totuși, credem că cerința legală de „împuterniciri exprese” a celui care reprezintă succesibilul la încheierea declarației nu se limitează doar la „să semneze declarația”, ci pot rezulta din împuternicirile exprese care permit încheierea de acte juridice de dispoziție privitor la drepturile sau bunurile succesibilului. În acest situații neclare, ar trebui să se recurgă la interpretarea textului împuternicirii.

⁸ H. BROX, W.-D. WALKER, *op. cit.*, p. 189, §22, nr. 3.

Dacă reprezentantul aparent nu avea împuterniciri sau împuternicirile nu erau în forma cuvenită, moștenitorul poate **ratifica declarația**, care va produce efecte juridice cu efect retroactiv, din data recepției sale de către notar. Custodele unei cote succesoriale nu poate accepta sau renunța la moștenire în locul titularului prezumat al cotei (→§40-40)⁹.

În cazul unui minor sau al unei persoane ocrotite, declarația trebuie autorizată de autoritatea tutelară sau, dacă există, de către consiliul de familie. Pe cale de excepție, autorizarea nu se cere în cazul acceptării implicite (art. 2390 alin. (2) enunțul 2).

- 14 Renunțarea la moștenire este un drept strict personal, care nu poate fi exercitat **pe cale oblică de** către creditorul moștenitorului. Dacă masa succesorală este insolubilă și apare riscul ca moștenitorul să răspundă pentru obligațiile masei succesoriale cu patrimoniul personal, creditorul moștenitorului poate acționa pe cale oblică pentru a limita răspunderea de moștenitor a debitorului său (întocmirea inventarului; cererea administrării masei succesoriale; cererea intentării procesului de insolabilitate). Nu este justificată acceptarea moștenirii pe cale oblică de către creditorul moștenitorului, fiindcă inerția debitorului moștenitor nu duce la pierderea moștenirii, ci, din contra, la acceptarea ei implicită (art. 2390 alin.(2)). Sigur că inerția moștenitorului poate fi că el nu introduce petiția de ereditate, care este o acțiune ce poate fi introdusă pe cale oblică de către creditorul său¹⁰.

(v) Act juridic care poate fi încheiat după deschiderea moștenirii

- 15 Art. 2393 permite celui chemat la moștenire să accepte moștenirea sau să renunțe la aceasta doar după deschiderea moștenirii. *Per a contrario*, el nu poate face declarația înainte de deschiderea moștenirii. Din punct de vedere dogmatic, motivul interdicției este că cel chemat încă nu are un drept de moștenire și nu îl poate exercita. Din punct de vedere practic, norma este o continuare a interdicției pactelor asupra succesiunii unei persoane în viață și, în special, ea face imposibilă renunțarea anticipată a unui moștenitor la o moștenire viitoare.

În unele țări renunțarea anticipată este posibilă. Este cazul dreptului **german**¹¹ și **austriac**¹², care reglementează *der Erbverzicht* într-un contract succesoral (*Erbvertrag*) în formă autentică dintre renunțător și *de cuius*, dar nu prin declarație unilaterală de renunțare. Adeseori, renunțarea anticipată se face în schimbul unei sume de bani. Folosul renunțătorului este că el primește un avantaj financiar chiar în timpul vieții lui *de cuius*; folosul ultimului este că el poate exclude definitiv de la moștenire o rudă, chiar dacă aceasta este rezervatar. Mai

⁹ K.W. LANGE, *op. cit.*, p. 381, §38, nr. 12.

¹⁰ Pentru detalii, v. O. CAZAC, *Adnotare la art. 892* [online]. Codul civil adnotat [citat 22 aprilie 2022]. Disponibil: animus.md/adnotari/892/. În același sens, C.M. BIANCA, *Diritto civile*, vol. 5, *La responsabilità*, ed. a 2-a, Giuffrè Editore, Milano, 2012, p. 446, nr. 185, care face trimitere la Hotărârea Curții de Casație italiene din 28 martie 1962, nr. 628.

¹¹ H. BROX, W.-D. WALKER, *op. cit.*, p. 180, §21, nr. 1.

¹² B. ECCHER, *op. cit.*, p. 24, nr. 2/23.

mult, renunțarea se poate face „în folosul” unei alte persoane. Din punct de vedere tehnic, efectul *Erbverzicht* este chiar excluderea de la moștenire, astfel că succesibilul care a făcut o renunțare anticipată nici nu mai are chemare la moștenire. Prin urmare, nici nu se pune problema unei renunțări la moștenire (*die Ausschlagung*) după deschiderea moștenirii.

În anul 2006, dreptul **francez** a legiferat *la renonciation anticipée à l'action en réduction* (RAAR), ca o metodă de renunțare de către viitorii moștenitori rezervatari la pretențiile rezultate din rezervă. Renunțarea se face prin act autentic, autentificat de doi notari, iar renunțătorul și *de cuius* trebuie să consimtă la el în mod separat¹³. Acest pas a fost văzut ca o adevărată revoluție în dreptul succesoral francez. În ce ne privește, considerăm că într-o viitoare intervenție legislativă în dreptul succesoral, renunțarea anticipată ar trebui recunoscută și reglementată în C. civ. Ea va necesita și introducerea reglementării contractelor succesoriale.

În schimb, moștenitorul subsecvent poate renunța la moștenire înainte de survenirea moștenirii subsecvente, cu condiția să o facă după deschiderea moștenirii (i.e. după decesul lui *de cuius*). Substituentul poate renunța oricând după deschiderea moștenirii, chiar și înainte ca cel chemat înaintea sa să renunțe la moștenire¹⁴.

(vi) Act juridic necondiționat

Art. 2394 interzice ca declarația moștenitorului să fie afectată de modalități, adică să se facă sub **condiție** sau cu stabilirea unui **termen**. Așadar, moștenitorul nu poate accepta moștenirea „sub beneficiu de inventar”, „cu condiția că datoriile nu depășesc bunurile” sau „renunț dacă și celălalt frate renunță”. Nu este o condiție și este admisibilă expresia: „renunț la moștenire dacă sunt moștenitor”¹⁵. 16

El nu poate renunța la moștenire „în favoarea altei persoane”¹⁶, spre deosebire de legislația în vigoare înainte de 1.3.2019. Pentru a atinge acest obiectiv moștenitorul trebuie să accepte moștenirea și apoi să-și înstrăineze cota succesorală.

Moștenitorul, la fel, nu poate amâna acceptarea cu un termen („voi deveni moștenitor peste un an”).

f) Termenul de renunțare la moștenire

Termenul de renunțare la moștenire de **3 luni** este un termen de decădere (art. 2391 alin. (1)). 17

¹³ M. GRIMALDI, *op. cit.*, p. 721, nr. 907; PH. MALAURIE, C. BRENNER, *op. cit.*, p. 446, nr. 767; B. BEIGNIER, S. TORRICE-LLI-CHRIFI, *op. cit.*, p. 252, nr. 383.

¹⁴ K.W. LANGE, *op. cit.*, p. 386, §38, nr. 24; L. MICHALSKI, J. SCHMIDT, *op. cit.*, p. 185, nr. 582.

¹⁵ K.W. LANGE, *op. cit.*, p. 388, §38, nr. 31.

¹⁶ H. BROX, W.-D. WALKER, *op. cit.*, p. 190, §22, nr. 4.

În cazul **chemării legale** la moștenire, termenul începe să curgă de la data în care moștenitorul află despre devoluțiune și despre temeiul chemării sale la moștenire, fiind informat de către notarul care desfășoară procedura succesorală pe calea interpelării interogatorii (art. 2547 alin. (2)) sau pe oricare altă cale. În mod practic, termenul de renunțare pentru moștenitorul care depune cererea de deschidere a procedurii succesorală curge din această dată, deoarece există o probă concludentă a cunoașterii chemării sale și a notarului competent să recepționeze eventuala declarație de renunțare.

Dacă moștenitorul este chemat la moștenire în temeiul unei **dispoziții testamentare**, termenul nu începe să curgă înainte ca notarul care desfășoară procedura succesorală să-i facă cunoscută dispoziția testamentară.

Termenul se suspendă atâta timp cât moștenitorul nu poate întocmi declarația de renunțare:

— din cauza unui impediment în afara controlului creditorului și dacă lui nu i se putea cere în mod rezonabil să evite sau să depășească impedimentul ori consecințele sale. Dispozițiile art. 398 alin. (1) lit. a) și d) cu privire la prescripția extinctivă se aplică în mod corespunzător; sau

— deoarece este minor sau este supus unei măsuri de ocrotire judiciară și nu are un reprezentant sau ocrotitor.

18 Prelungirea termenului sau stabilirea unui nou termen este posibilă pe două căi:

— pe cale **notarială**: în baza cererii moștenitorului, notarul care desfășoară procedura succesorală poate prelungi termenul de renunțare sau poate stabili un nou termen de renunțare cu o dublă condiție: (i) moștenitorul a omis termenul din motive întemeiate și (ii) ceilalți moștenitori nu obiectează (art. 2391 alin. (3));

— pe cale **judiciară**: în cazul în care nu sunt întrunite condițiile prelungirii notariale, cererea de prelungire a termenului de renunțare se soluționează de către instanța de judecată (art. 2391 alin. (4)).

Pe perioada de așteptare, până când nu există moștenitor care să fi acceptat moștenirea, persoanele interesate pot cere notarului desemnarea unui custode (→§21).

Adițional, art. 2404 acordă încă un remediu moștenitorului care vrea să renunțe tardiv: omiterea termenului pentru renunțare poate fi contestată în aceleași condiții ca și acceptarea moștenirii, adică pentru eroare, dol sau violență (v. *infra*).

g) Obiectul opțiunii

Acceptarea sau renunțarea nu poate fi limitată la o parte din cota succesorală. Acceptarea sau renunțarea la o parte din cota succesorală nu produce efecte (art. 2397). **19**

(i) Regula: acceptarea sau renunțarea la întreaga chemare la moștenire

Dacă o persoană este chemată la o moștenire legală ca moștenitor unic sau comoștenitor cu o cotă succesorală, el le poate accepta sau poate renunța la ele doar în întregime. Aceeași regulă se aplică persoanei chemate la moștenire testamentară, fără a fi chemată la moștenire legală. Declarația de renunțare doar la o parte din această chemare nu produce efecte (este ineficientă în sensul art. 358). **20**

(ii) Renunțarea de către moștenitorul legal la chemarea la moștenire testamentară

Persoana care are dreptul de a moșteni în temeiul dispoziției testamentare, în cazul în care, în absența dispoziției testamentare, ar avea dreptul de a moșteni în calitate de moștenitor legal, poate să renunțe la moștenire în calitate de moștenitor desemnat prin testament și să accepte moștenirea în calitate de moștenitor legal (art. 2395 alin. (1)). De exemplu, soțul supraviețuitor ar putea renunța la chemarea testamentară pentru a culege moștenirea ca moștenitor legal și a beneficia de preciput (→§7-42). Un moștenitor testamentar ar putea dori să evite anumite grevări testamentare. Totuși, legatele și sarcinile testamentare grevează moștenitorul și ca moștenitor legal (art. 2311 sau, după caz, art. 2343 alin. (3)). **21**

(iii) Chemarea la cote succesoriale distincte

Persoana care are dreptul la mai multe cote succesoriale poate accepta o cotă și poate renunța la alta dacă are dreptul la acele cote succesoriale în temeiuri diferite (art. 2398 alin. (1)). Dubla chemare poate să apară în următoarele situații: **22**

— testamentul se referă doar la o parte din masa succesorală și moștenitorilor testamentari li se distribuie cote. Concomitent, unul dintre ei este chemat și la moștenire legală într-o cotă anume. Aici avem o coexistență a moștenirii legale cu cea testamentară și cote care pot fi culese concomitent pe ambele temeiuri;

— un descendent al părinților lui *de cujus* culege cota fiecărui părinte;

— soțul supraviețuitor este chemat la moștenire și în calitate de rudă (→§7-41).

III. EFECTELE RENUNȚĂRII LA MOȘTENIRE

1. Decăderea de la moștenire a renunțătorului și chemarea următorului moștenitor

- 23 Renunțarea decade renunțătorul de la moștenire cu efect retroactiv, din data deschiderii moștenirii: se consideră că nu a dobândit niciodată moștenirea persoana care a renunțat la moștenire (art. 2400 alin. (1)). Renunțătorul nici nu poate fi numit „moștenitor”. Dacă până la renunțare el a administrat masa succesorală, răspunderea sa se determină conform regulilor gestiunii de afaceri (→§26-11).

În locul renunțătorului, legea cheamă pe persoana care ar fi moștenit în cazul în care cel care a renunțat nu ar fi fost în viață la momentul deschiderii moștenirii. Se consideră că devoluțiunea a avut loc la data deschiderii moștenirii (art. 2400 alin. (2)). În locul moștenitorului testamentar renunțător testamentul poate chema în mod expres substituentul (→§14-55) sau, în mod implicit, intervine regula de interpretare de la art. 2200: în cazul în care testatorul l-a desemnat în calitate de moștenitor pe un descendent și ultimul a decăzut din dreptul la moștenire, dacă există dubii, se consideră că descendenții acestuia din urmă sunt desemnați moștenitori în măsura în care aceștia ar fi moștenit în baza dreptului de reprezentare în cazul moștenirii legale conform art. 2178 (→§12-47). Dacă această regulă este inaplicabilă, se pune problema redistribuirii cotei succesorală către ceilalți comoștenitori testamentari cu titlu de acrescământ (*jus accrescendi*) (→§12-57). Și, dacă nici această soluție nu poate interveni, cota succesorală a renunțătorului se deferă conform moștenirii legale, și anume legea cheamă la moștenire, în primul rând, descendenții renunțătorului, prin substituie (→§6-22), iar, în final, legea cheamă moștenitorii din următoarea clasă (→§6-5). Dacă la moștenire renunță un moștenitor subsecvent (care o poate face chiar înainte de survenirea moștenirii subsecvente), ea rămâne a moștenitorului prealabil, dacă testatorul nu a dispus altfel (art. 2292 alin. (2); →§15-19).

În orice caz, cel chemat la moștenire în locul renunțătorului are dreptul să accepte sau să renunțe la moștenire în termen de 3 luni, care însă se calculează de la o dată mai târzie: de când noul chemat **a aflat despre renunțarea** primului chemat (art. 2400 alin. (3)). Notarul care desfășoară procedura succesorală este obligat să comunice despre renunțare persoanei care dobândește moștenirea în urma renunțării. Notarul este obligat să permită oricărei persoane care are un interes legitim să ia cunoștință de renunțare (alin. (4)).

2. Protecția creditorilor personali ai renunțătorului

- 24 Deși este chemat la o moștenire valoroasă, moștenitorul ar putea, în mod inexplicabil, decide să renunțe la ea. Aparent, este exercitarea discreției sale, opțiunea succesorală fiind un drept potestativ. Aparențele sunt mai tulburi atunci când renunțarea se face pe fundalul unor dificultăți financiare personale ale moștenitorului. Apare suspiciunea că el a renunțat nu din considerente personale și morale, ci pentru a sustrage

moștenirea de la urmărirea creditorilor săi personali. El preferă ca, formal, un alt membru al familiei (e.g.: copiii săi) să culegă moștenirea prin substituție. Fenomenul este cunoscut de câteva milenii sub denumirea de **fraudă pauliană**. Din 1 martie 2019 C. civ. dedică o reglementare detaliată acțiunii revocatorii, prin care creditorii pot să declare, pe cale judiciară, inopozabilele actele dăunătoare ale debitorului lor¹⁷.

În dreptul succesoral comparat există mai multe soluții contra renunțării frauduloase la moștenire. C. civ. urmează modelul §126 din Legea **Estoniei** privind moștenirea. Meritul reglementării este că ea nu cere o declarare judiciară a inopozabilității pe calea acțiunii revocatorii (așa cum stabilește art. 895 și urm. pentru acte juridice în general). Sistemul **francez** cuprinde o soluție similară dreptului nostru, cu diferența dogmatică a faptului că creditorii sunt îndreptățiți să ceară în justiție să fie împrumutniciți să accepte o moștenire la care debitorul lor deja a renunțat; o asemenea acceptare este parțială — în limita creanțelor acestor creditori¹⁸. În dreptul românesc, art. 1122 din Codul civil **român** îndreptățește creditorii personali să ceară pe cale judiciară revocarea renunțării la moștenire făcute de debitor „în fraudă lor”, fără a specifica cerința de insolabilitate, dar stabilind un termen de prescripție de 3 luni al acțiunii din data când au cunoscut renunțarea (și nu fraudă!). Ca în sistemul francez, această revocare este parțială, strict necesară satisfacerii creanței creditorului reclamant¹⁹. Spre deosebire de aceste soluții, în sistemul nostru, se urmează sistemul intervenției minime: renunțarea este complet valabilă, doar că creditorul personal al renunțătorului poate urmări direct masa succesorală „ca și cum” debitorul său ar fi acceptat moștenirea.

În acest sens, art. 2401 alin. (1) dispune că creditorul (creditorul personal) poate cere ca obligațiile față de el ce incumbă debitorului care a renunțat la moștenire (renunțătorul) și care, la data renunțării, este în incapacitate de plată să fie stinse din contul masei succesorală în limita cotei succesorală la care debitorul care a renunțat la moștenire era în drept. Moștenitorii pot ridica față de creditor toate excepțiile pe care le-ar fi putut ridica debitorul care a renunțat la moștenire, inclusiv excepția de tardivitate, nulitatea sau stingerea obligației (alin. (2)). Partea din masa succesorală rămasă după satisfacerea obligațiilor față de creditorul personal următor revine moștenitorilor care culeg cota succesorală a debitorului care a renunțat la moștenire.

¹⁷ Privitor la acțiunea pauliană înainte de 1 martie 2019, v. O. CAZAC, *Acțiunea pauliană*, în S. BAIȘ ET AL., *Teoria generală a obligațiilor...*, cit. supra, p. 582.

¹⁸ M. GRIMALDI, *op. cit.*, p. 385, nr. 478; PH. MALAURIE, C. BRENNER, *op. cit.*, p. 130, nr. 181. Dreptul **german** nu oferă creditorilor personali ai renunțătorului niciun remediu juridic, chiar dacă el se află în insolabilitate, v. K.W. LANCE, *op. cit.*, p. 383, §38, nr. 16.

¹⁹ Pentru detalii, v. FR. DEAK, R. POPESCU, *Tratat de drept succesoral, vol. III, Transmisiunea și partajul moștenirii*, ed. a IV-a, Ed. Universul Juridic, București, 2019, p. 22, nr. 252; D. CHIRICĂ, *op. cit.*, p. 394, nr. 1142.

IV. ANULAREA ACCEPTĂRII SAU RENUNȚĂRII

1. Temeiurile nulității

a) Temeiurile generale

- 25 Legea prevede condiții de fond și de formă speciale pentru declarația de acceptare și de renunțare, dar nu și temeuri speciale pentru anularea declarației. Prin urmare, spre deosebire de anularea dispozițiilor testamentare (pentru care există norme speciale de drept succesoral), în materie de anulare a declarației se aplică temeiurile generale²⁰. Moștenitorul are dreptul la anularea judiciară a declarației pentru cauză de dol, violență sau eroare.

Ilustrații

Moștenitorul rezervatar crede că prin testament are un legat și, ca să culeagă legatul, renunță la moștenire. Ulterior, notarul sau instanța de judecată interpretează testamentul în sensul că testamentul nu îi acordă un legat. Fiind victima unei erori, renunțătorul rezervatar poate cere anularea declarației de renunțare.

- 26 În practica judiciară **germană** s-a reținut că existența unei obligații semnificative a masei succesoriale, necunoscute de moștenitor la momentul acceptării moștenirii și care duce la insolvabilitatea masei succesoriale, este temei de anulare pentru motiv de eroare asupra calităților substanțiale ale cotei succesoriale dobândite. Dacă însă acceptantul avea motiv să presupună că masa succesorală este insolvabilă, el nu mai are dreptul să ceară anularea declarației de acceptare a moștenirii²¹. Simplul fapt că acceptantul credea că masa succesorală ar fi avut o valoare mai mare, dar în realitate ea este mai săracă, dar solvabilă, nu este o eroare esențială. De asemenea, presupunerea greșită că o obligație a masei succesoriale era tardivă (expirase termenul de prescripție) este o eroare în calitățile substanțiale ale moștenirii²². În general, eroarea nu se poate referi la un bun concret al masei succesoriale, ci la situația ei globală (solvabilă sau insolvabilă). Prin urmare, declarația de renunțare poate fi anulată pentru eroare la acțiunea moștenitorului dacă el a crezut greșit că renunță la o moștenire insolvabilă, pe când ea se adevărește solvabilă²³.

Poate fi anulată nu doar declarația de acceptare, ci și acceptarea implicită. Este unul din acele cazuri rare când tăcerea poate fi contestată. Tehnica se înscrie coerent cu anularea dobândirii moștenirii pentru cauză de nedemnitate.

²⁰ H. BROX, W.-D. WALKER, *op. cit.*, p. 195, §22, nr. 11.

²¹ D. WEIDLICH, §1954, în *Palandt/BGB, cit. supra*, p. 2302, nr. 6; J. SCHMIDT, §1954, în *Erman/BGB, cit. supra*, p. 5675, nr. 5; H. BROX, W.-D. WALKER, *op. cit.*, p. 195, §22, nr. 11; L. MICHALSKI, J. SCHMIDT, *op. cit.*, p. 191, nr. 602; K.W. LANGE, *op. cit.*, p. 396, §38, nr. 50.

²² OLG München NJW-RR 2015, 1418, nr. 7 et seq..

²³ OLG Düsseldorf NJW-RR 2009, 12 (13).

Ilustrație

D a desemnat prin testament pe M ca moștenitor unic și a instituit un legat valoros în folosul lui L. Considerând că masa succesorală este, în linii mari, epuizată de legat, M a renunțat la moștenire.

În scurt timp, L este decăzut din dreptul la legat (e.g.: el este recunoscut nedemn sau el renunță la dreptul său la legat prin declarație de renunțare).

M poate introduce o acțiune în anulare a declarației de renunțare la moștenirea lăsată de D pe motiv de eroare.

b) Eroarea privind temeiul chemării la moștenire

Dacă moștenitorul era în eroare privind temeiul chemării la moștenire, legea îi acordă un remediu juridic mai energic decât anulabilitatea pe cale judiciară, și anume el poate invoca nulitatea absolută (art. 2396 alin. (1)). De exemplu, M crede că este chemat conform legii, dar, de fapt, el este chemat conform testamentului. Acest temei de nulitate se aplică însă doar dacă temeiul chemării este indicat în declarația de acceptare. Norma se aplică analogic și declarației de renunțare care specifică un temei concret al chemării (art. 2396 *per a contrario*)²⁴.

27

Ilustrație

Testatorul avea doi copii, dar a instituit prin testament olograf doar pe copilul C1 ca moștenitor unic. C2 a fost omis din testament, însă el este chemat la moștenire în temeiul legii ca moștenitor rezervatar. Din respect față de ultima voință a testatorului, C2 renunță la moștenire. Ulterior, se constată că testamentul este fals, iar instanța de judecată îl anulează. Declarația sa de renunțare este nulă, fiindcă el se afla în eroare privind temeiul chemării sale (nu ca moștenitor rezervatar, ci ca moștenitor legal ordinar). În caz de dubiu, el poate introduce o acțiune în constatare în instanța de judecată.

2. Acțiunea în anulare

Acceptarea sau renunțarea se contestă de către acceptant sau renunțător printr-o **acțiune în anulare** depusă în instanța de judecată de la locul deschiderii moștenirii (art. 2403). Fiind o nulitate relativă, i se aplică regimul general al nulității privitor la cercul de persoane îndreptățite și la efectele nulității.

28

În cazul în care acceptarea sau renunțarea este anulabilă pe motiv de eroare, dol sau violență, acțiunea în anulare se prescrie în termen de **3 luni** (art. 2402 alin. (1)). Anularea este exclusă dacă din momentul acceptării sau renunțării au trecut 3 ani.

Anularea opțiunii succesorale produce efectul juridic **opus** ei: anularea acceptării se consideră renunțare, iar anularea renunțării – acceptare (art. 2405 alin. (1)). Nota-

²⁴ H. BROX, W.-D. WALKER, *op. cit.*, p. 195, §22, nr. 11.

rul care desfășoară procedura succesorală este obligat să notifice despre anularea renunțării persoana căreia moștenirea i-a revenit în urma renunțării.

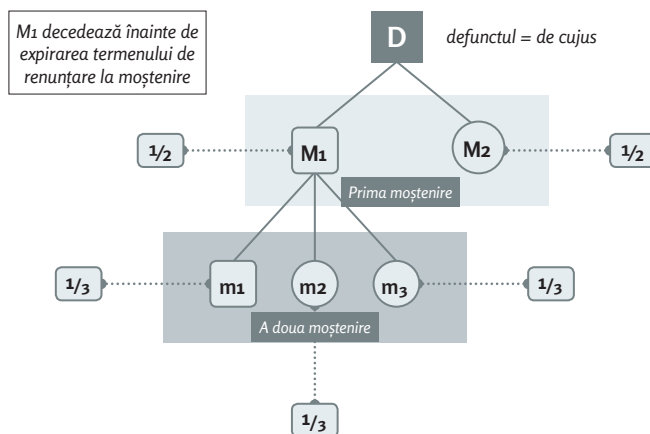
V. MOȘTENIREA DREPTULUI DE OPȚIUNE SUCCESORALĂ

1. Introducere

- 29 Dreptul de moștenire se dobândește prin simpla deschidere a moștenirii (art. 2389, principiul dobândirii de drept a moștenirii) și are ca efect dobândirea de către moștenitorul unic a masei succesorală ori dobândirea de către comoștenitori a cotelor succesorală în masa succesorală. Astfel, elementele masei succesorală sau, după caz, cota succesorală intră în patrimoniul moștenitorului. Totuși, moștenitorul are dreptul de a renunța la moștenirea astfel dobândită și urmează să distingem două scenarii.

În primul scenariu, după momentul exercitării opțiunii succesorală, moștenitorul, la rândul său, decedează. Moștenitorii săi primesc masa sa succesorală așa cum el o avea ((a) cu moștenirea dobândită sau (b) cu moștenirea pierdută).

În acest caz, dacă s-a acceptat moștenirea, este irelevant dacă, la data decesului moștenitorului, notarul care desfășura procedura succesorală a eliberat sau nu un certificat de moștenitor. Moștenitorii moștenitorului sunt îndreptățiți, ca succesori în drepturi, să ceară eliberarea certificatului de moștenitor privitor la prima moștenire. Certificatul de moștenitor constituie un certificat constatator al unui fapt juridic produs deja la data deschiderii moștenirii. Legea actuală nu conține eliberarea unui singur certificat de moștenitor pentru prima și a doua moștenire²⁵.

²⁵ O asemenea abordare era cunoscută în practica notarială națională înainte de 1 martie 2019. Ea este și astăzi recunoscută de dreptul românesc, v. D. TRĂILĂ, *op. cit.*, p. 285. Fiecare cauză succesorală face obiectul unui dosar distinct, iar certificatul de moștenitor pentru succesiuni succesive primește un singur număr, dat în dosarul celuiia dintre defuncți care a decedat primul, celelalte dosare conexându-se la acesta.

În al doilea scenariu, moștenitorul nu reușește să își exercite opțiunea succesorală și, la rândul său, decedează. Tradițional, această situație este denumită „transmisie succesorală”²⁶ și denotă faptul că moștenitorul moștenitorului dobândește și dreptul de a renunța la moștenirea dobândită de către *de cuius* dintr-o moștenire anterioară (prima moștenire).

Scopul art. 2399 alin. (3) este de a evita moștenirea forțată și a clarifica faptul că, în caz de pluralitate de submoștenitori (m1M1, m2M1, m3M1), fiecare poate exercita dreptul de a renunța cu efect parțial doar asupra părții lui din cota succesorală a lui M1²⁷. Așadar, m1M1 poate renunța la partea sa din cota succesorală a lui M1, iar m2M1 poate accepta partea sa, dar nu toată cota succesorală a lui M1.

30

Pe baza regulii de la art. 2329 alin. (2), dispozițiile art. 2399 se aplică cu adaptările necesare situației moștenirii legatului și, odată cu el, a moștenirii dreptului de a renunța la legat de către moștenitorul legatarului²⁸.

Noțiunile „prima moștenire” și „a doua moștenire” se delimitează doar pe criteriul temporal — care din ele s-a deschis prima și care a doua²⁹.

Deși aici se analizează ipoteza unei singure transmisii succesoriale, ea se aplică în mod corespunzător și când au loc mai multe transmisii succesive (e.g.: ziua 1 — decedează D, ziua 2 — decedează moștenitorul lui D, ziua 3 — decedează moștenitorul moștenitorului lui D și tot așa).

2. Moștenirea poziției juridice a primului moștenitor, inclusiv a dreptului de a renunța și relația cu a doua moștenire

a) Transmisibilitatea prin moștenire a dreptului de a renunța împreună cu masa succesorală a primului moștenitor

Spre deosebire de textul german de referință și doar în scopul unei clarități juridice, art. 2399 alin. (1) prevede că dreptul lui M1 la moștenirea lăsată de D trece la moștenitorul moștenitorului (m1M1). Aceasta nu înseamnă că m1M1 devine moștenitor al lui D, ci m1M1 este doar un subdobânditor, ale cărui drepturi se bazează pe drepturile

31

²⁶ Inițial, dreptul privat roman edicta principiul intransmisibilității pentru cauză de moarte a dreptului de a accepta moștenirea (*hereditas delata, nondum aduista, non transmittitur ad heredem*). Pe parcurs dreptul pretorian și constituțiile imperiale au recunoscut varii excepții de la acest principiu, iar IUSTINIAN [C. 6.30.19] recunoștea moștenitorilor dreptul de a exercita în termen de un an dreptul de acceptare al antecesorului. Astfel, figura juridică a fost denumită *transmissio iustiniana*. A se vedea C.M. BIANCA, *op. cit.*, p. 63, nr. 42.

²⁷ D. LEIPOLD, §1952, în *MuKoBGB, cit. supra*, nr. 1.

²⁸ D. WEIDLICH, §1952, în *Palandt/BGB, cit. supra*, p. 2300, nr. 1.

²⁹ Din contra, doctrina germană mai numește a doua moștenire „masa succesorală principală” (germ. *der Hauptnachlass*), iar prima moștenire „submasa succesorală” (germ. *der Unternachlass*).

lui M1³⁰. Analiza are impact practic, fiindcă dacă se afirmă că m1M1 este moștenitor al lui D, trebuie să se verifice toate condițiile legale ale dreptului la moștenire relativ la D (și nu la M1). Aceasta însă duce la confuzii inutile și contravine spiritului normei, care concepe transmisiunea ca două devoluțiuni succesive, și nu o devoluțiune care o ignoră pe prima. Prin urmare, chiar dacă m1M1 era nedemn față de D ori a fost dezmoștenit de către D, transmisia în folosul lui m1M1 are loc.

Menționarea expresă, în art. 2399 alin. (1), a trecerii prin moștenire a „dreptului de moștenire” are ca raționament ideea că dreptul de a renunța la prima moștenire este indisolubil legat de dreptul de moștenire (fie în calitate de moștenitor unic în prima moștenire, fie în calitate de comoștenitor care primește doar o cotă succesorală). Dacă, din oricare temei legal (e.g.: art. 2176 sau, după caz, 2178), un moștenitor nu dobândește dreptul de moștenire, moștenitorii săi în cadrul celei de a doua moșteniri nu au dreptul de a renunța la prima moștenire.

La fel, testatorul nu ar putea să separe printr-o dispoziție testamentară dreptul de moștenire de dreptul de renunțare. *A fortiori*, dacă la moștenitorul moștenitorului trece dreptul de a renunța la moștenire, la el trece și dreptul de a accepta moștenirea³¹.

Dreptul de a renunța trece, potrivit art. 2399 alin. (1), la moștenitorii legali sau testamentari ai titularului dacă, la momentul decesului său, el încă îl avea; adică atunci când el a decedat (a doua moștenire) înainte de a-și fi exercitat dreptul de opțiune (în prima moștenire) și înainte de expirarea termenului de a renunța (în prima moștenire). Alte persoane decât moștenitorii moștenitorului nu pot dobândi dreptul de a renunța.

- 32 Dacă moștenitorul prealabil încă nu a exercitat dreptul de opțiune, atunci dreptul de a renunța trece la moștenitorii moștenitorului prealabil, chiar dacă decesul moștenitorului prealabil provoacă survenirea moștenirii subsecvente și este moștenitor subsecvent altă persoană decât moștenitorii moștenitorului prealabil. Dacă moștenitorii moștenitorului prealabil renunță la moștenire, se consideră că moștenitorul prealabil nu a dobândit moștenirea prealabilă³².
- 33 Moștenitorii testamentari ai titularului dreptului de a renunța pot renunța la prima moștenire doar dacă ei sunt valabil chemați la a doua moștenire³³.

³⁰ Problema este controversată în dreptul italian din cauza formulării normei legale (art. 479 Cod civil italian), care prevede că dreptul de a accepta moștenirea se transmite la moștenitorii „celui chemat” (it. *del chiamato*). A se vedea C.M. BIANCA, *op. cit.*, p. 62, nr. 42.

³¹ C. IVO, §1952, nr. 2, în *Bürgerliches Gesetzbuch: Erbrecht*, Band 5, §§ 1922 – 2385 BGB (ed. LUDWIG KROISS, CHRISTOPH ANN, JÖRG MAYER), 5. Auf., Nomos, Baden-Baden, 2018.

³² D. WEIDLICH, §1952, în *Palandt/BGB, cit. supra*, p. 2300, nr. 5.

³³ D. LEIPOLD, §1952, în *MuKoBGB, cit. supra*, nr. 4.

b) Relația dintre prima moștenire și a doua moștenire

Moștenitorul moștenitorului (m1M1) dobândește dreptul de renunțare privitor la prima moștenire numai în virtutea calității de moștenitor al celei de a doua moșteniri. Dacă el renunță la cea de a doua moștenire, atunci el pierde și dreptul de renunțare sau acceptare în privința primei moșteniri. Moștenitorul moștenitorului poate accepta a doua masă succesorală și renunța la moștenirea primei mase succesorale. Acceptarea mai întâi a celei de a doua moșteniri nu are efectul unei acceptări implicite a primei moșteniri, iar moștenitorul moștenitorului încă poate renunța la prima moștenire dacă nu a expirat termenul de a renunța la prima moștenire³⁴.

Moștenitorul nu poate accepta prima masă succesorală și renunța la a doua masă succesorală³⁵. În jurisprudența **germană** recentă s-a reiterat că renunțarea la a doua moștenire decade și din prima moștenire, iar, în acest caz, moștenitorul moștenitorului nu mai poate accepta prima moștenire³⁶. Ca urmare a acestei renunțări, dreptul la moștenire în privința ambelor moșteniri și dreptul de a renunța la ele trece la următorul moștenitor chemat la moștenire conform regulilor generale³⁷.

Renunțarea la prima moștenire nu are efectul acceptării celei de a doua moșteniri. Este adevărat că moștenitorul moștenitorului (S1M1), renunțând la prima moștenire, a exercitat un drept din a doua masă succesorală, însă el a făcut-o doar în formă negativă. El doar a spus că nu dorește o parte a masei, însă își păstrează posibilitatea de a renunța la întreaga a doua masă. În acest din urmă caz, declarația de renunțare în privința primei moșteniri își va pierde efectul³⁸.

Dacă moștenitorul moștenitorului (m1M1) în primul rând a acceptat prima moștenire, în mod normal, aceasta ar trebui să semnifice și acceptarea celei de a doua moșteniri, deoarece voința de a dobândi permanent moștenirile este concludentă. Această prezumție nu intervine atunci când, cu ocazia acceptării primei moșteniri, moștenitorul moștenitorului (m1M1) declară că încă nu a luat o decizie privitor la acceptarea celei de a doua moșteniri. Și dacă el ulterior renunță la a doua moștenire, atunci acceptarea primei moșteniri își pierde efectul³⁹. Această rezervă nu constituie o acceptare sub condiție în sensul art. 2394, ci o determinare clară a obiectului actului juridic civil — el se referă doar la prima moștenire, și nu la a doua.

Susținem poziția și pentru dreptul autohton privind pierderea efectului juridic al acceptării ori renunțării la prima moștenire, dacă se renunță la a doua moștenire (→§20-35). Ea se fundamentează pe dispozițiile art. 2400, conform căruia se consi-

³⁴ H. BROX, W.-D. WALKER, *op. cit.*, p. 188, §22, nr. 2.

³⁵ D. WEIDLICH, §1952, în *Palandt/BGB, cit. supra*, p. 2300, nr. 1.

³⁶ Decizia din 11.03.2020 OLG München, cauza nr. 31 Wx 74/20.

³⁷ D. LEIPOLD, §1952, în *MuKoBGB, cit. supra*, nr. 5.

³⁸ K. MUSCHELER, *Erbrecht*, Band I & II, Mohr Siebeck, Tübingen, 2010, p. 1499, nr. 2931.

³⁹ J. SCHMIDT, §1952, în *Erman/BGB, cit. supra*, p. 5671, nr. 2.

deră că nu a dobândit niciodată moștenirea persoana care a renunțat la moștenire⁴⁰. Așadar, dacă a renunțat la a doua moștenire, m1M1 niciodată nu a avut dreptul de a renunța la prima moștenire și, conform art. 359, declarația sa anterioară de renunțare la prima moștenire constituie un act juridic unilateral prin care se exercită un drept pe care el nu îl deține. Un asemenea act juridic este ineficient (nu produce efecte juridice). Deși actul a produs efecte juridice la momentul încheierii sale, din cauza renunțării la a doua moștenire, el devine ineficient retroactiv.

În plus, doctrina germană consideră că exercitarea opțiunii privind prima moștenire nu este un act de conservare a celei de a doua moșteniri, deoarece exercitarea opțiunii nu contribuie la conservarea substanței masei succesoriale⁴¹ și deci declarația de renunțare la prima moștenire nu este pasibilă de a fi menținută în temeiul art. 2407 alin. (2).

Ilustrație

Testatorul D l-a desemnat prin testament pe M ca unic moștenitor, iar pe fiul acestuia C1 l-a desemnat ca moștenitor substituent. D decedează, iar ulterior decedează și M, dar dreptul lui M de a renunța la moștenirea lăsată de D încă nu s-a stins (fiindcă M nici nu a renunțat, nici nu a acceptat expres ori implicit, ca urmare a expirării termenului de renunțare). M este supraviețuit de soția sa S și copiii săi C1 și C2. Prin testament M a desemnat soția sa S ca moștenitor unic și fica sa C2 ca moștenitor substituent. Dacă S renunță la prima moștenire, ea este culeasă de C1, în timp ce a doua moștenire revine în continuare lui S.

Dacă, pe de altă parte, S și-a rezervat dreptul de a renunța la a doua moștenire sau dacă se urmează opinia doctrinară minoritară conform căreia renunțarea la prima moștenire nu este o acceptare implicită a celei de a doua moșteniri, S poate ulterior renunța la a doua moștenire. În acest caz, renunțarea la prima moștenire devine ineficientă; ea revine moștenitorului substituent C2 împreună cu a doua moștenire. Dreptul de a renunța la a doua moștenire și, prin aceasta, de a renunța la prima moștenire, revine acum lui C2⁴².

3. Termenul de renunțare

a) Prelungirea în folosul moștenitorului moștenitorului (m1M1)

- 38 În virtutea art. 2399 alin. (2), termenul de renunțare la prima moștenire se prelungește de drept în folosul moștenitorului moștenitorului (m1M1) în caz că el, înainte de expirarea aceluia termen, dobândește a doua moștenire. Așadar, s-a spus că moștenitorul moștenitorului (m1M1) primește un termen de reflecție privitor la prima moștenire cel puțin egal cu termenul acordat de lege pentru termenul de reflecție privitor la a doua moștenire⁴³. Deci prelungirea nu este una fixă (de 3 luni), ci este variabilă ca mărime astfel încât să expire la momentul expirării termenului

⁴⁰ Aceeași soluție în dreptul italian, art. 479 Cod civil italian, a se vedea C.M. BIANCA, *op. cit.*, p. 62, nr. 42.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² K. MUSCHELER, *op. cit.*, nr. 2930.

⁴³ D. LEIPOLD, §1952, în *MuKoBGB, cit. supra*, nr. 8.

de renunțare la a doua moștenire. Este însă posibil ca el să expire și mai târziu de expirarea termenului de renunțare la a doua moștenire (→§20-40).

Art. 2399 alin. (2) se aplică atât atunci când termenul de renunțare deja începuse să curgă în privința primului moștenitor (M1), cât și atunci când termenul i s-a stabilit pentru prima dată doar moștenitorului moștenitorului (m1M1) în privința primei moșteniri⁴⁴.

b) Continuarea termenului

Sub rezerva excepției art. 2399 alin. (2), termenul de renunțare care i s-a stabilit primului moștenitor (M1) continuă să curgă față de moștenitorul moștenitorului (m1M1). Începerea și durata termenului, prevăzute de art. 2391, se determină pornind de la persoana primului moștenitor (M1). Termenul, odată început, continuă să curgă chiar dacă în persoana moștenitorului moștenitorului (m1M1) nu sunt întrunite condițiile art. 2391 alin. (2) (cunoașterea deschiderii moștenirii și a temeiului de chemare la moștenire) în privința primei moșteniri⁴⁵.

39

c) Curgerea unui nou termen

În măsura în care termenul de renunțare nu a început să curgă pe durata vieții primului moștenitor (M1), el începe să curgă atunci când în privința moștenitorului moștenitorului (m1M1) sunt întrunite condițiile de la art. 2391 alin. (2). Tot în ce privește durata termenului (art. 2391 alin. (1) sau (2)) contează situația moștenitorului moștenitorului (m1M1)⁴⁶.

40

4. Pluralitatea de moștenitori ai moștenitorului

a) Divizibilitatea dreptului de a renunța la prima moștenire

Dacă moștenitorul în prima moștenire lasă, la rândul său, mai mulți moștenitori (în a doua moștenire), atunci, în virtutea art. 2399 alin. (3), fiecare moștenitor poate renunța la prima moștenire în partea cotei sale succesorală din cea de a doua moștenire. Așadar, dreptul de a renunța al moștenitorului în prima moștenire se divide între comoștenitorii săi, care îl pot exercita parțial, corespunzător cotei lor în cea de a doua moștenire. Aceasta se prezintă ca o excepție de la două principii fundamentale ale dreptului succesoral:

41

— de la principiul edictat la art. 2486 alin. (2), potrivit căruia un comoștenitor nu poate dispune singur de cota din prima masă succesorală, și

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ J. SCHMIDT, §1952, în *Erman/BGB, cit. supra*, p. 5672, nr. 5.

⁴⁶ D. LEIPOLD, §1952, în *MuKoBGB, cit. supra*, nr. 10.

— de la principiul că nu se admite acceptarea sau renunțarea parțială la moștenire (art. 2397).

Sigur că moștenitorul moștenitorului care acceptă sau renunță la prima moștenire, în declarația sa, trebuie să se refere la „tot ce îi revine din prima moștenire”, nefiind încă cert ce cotă succesorală îi va reveni în prima moștenire.

b) Moștenitorul este succedat de mai mulți comoștenitori proprii

- 42 Art. 2399 alin. (3) nu se limitează la recunoașterea dreptului de renunțare. Alineatul are un impact semnificativ asupra structurii primei moșteniri și a celei de a doua moșteniri. Regula specială a alin. (3) se corelează dificil cu principiul transmisiunii universale. Drepturile independente de renunțare la prima moștenire ale fiecărui moștenitor al moștenitorului (m_1M_1 , m_2M_1 etc.) servesc scopului ca unul dintre moștenitori (m_1M_1) să nu îi blocheze pe ceilalți (m_2M_1 , m_3M_1 etc.), ci, din contra, lor să li se dea posibilitatea să renunțe la o primă masă succesorală nedorită, de exemplu, dacă ea este supraîndatorată. Renunțarea, de asemenea, face posibilă evitarea grevurilor (legat sau sarcină) din prima masa succesorală și îi permite să dobândească cota succesorală în a doua moștenire fără povara financiară din prima moștenire. Acest efect este posibil numai atunci când se temperează principiul transmisiunii universale în cadrul comunității de moștenitori ai celei de a doua mase succesorale⁴⁷.
- 43 Astfel, se poate presupune că vor exista două comunități de comoștenitori, una care vizează primul *de cuius* (D_1) și alta care vizează al doilea *de cuius* ($D_2 = M_1$). Membrii primei comunități sunt moștenitorii individuali ai moștenitorului (m_1M_1 , m_2M_1 , etc.), și nu comunitatea tuturor moștenitorilor celui de al doilea *de cuius* (M_1). Însă prima comunitate se va limita la cota succesorală ce îi revenea lui M_1 . Cota succesorală lăsată de M_1 constituie o submasă sau o masă patrimonială specială în cadrul masei succesorale lăstate de M_1 (germ. *das Sondervermögen innerhalb des Hauptnachlasses*). Participarea la a doua masă succesorală și, prin aceasta, la prima masă succesorală împreună constituie cota succesorală a moștenitorului moștenitorului (m_1M_1 , m_2M_1 etc.)⁴⁸.

Dacă un comoștenitor din a doua moștenire renunță la ea, el nu mai face parte din comunitatea de moștenitori ai celei de a doua moșteniri, iar prima moștenire devine indiviziunea comoștenitorilor rămași în a doua moștenire.

Dacă însă mai mulți comoștenitori din a doua moștenire au acceptat și prima moștenire, atunci, între ei, nu există două comunități de comoștenitori în stare de indiviziune. Soluția are importanță practică pentru partaj și la înstrăinarea cotei succesorale. Niciun comoștenitor din a doua moștenire nu poate dispune de sine stătător

⁴⁷ J. SCHMIDT, §1952, în *Erman/BGB, cit. supra*, p. 5672, nr. 6; D. LEIPOLD, §1952, în *MuKoBGB, cit. supra*, nr. 12.

⁴⁸ D. LEIPOLD, §1952, în *MuKoBGB, cit. supra*, nr. 13.

de partea sa din cota succesorală în prima moștenire, ci fie acea cotă succesorală se înstrăinează cu acordul unanim al titularilor, fie comoștenitorul poate să-și înstrăineze cota succesorală din a doua moștenire, astfel, indirect, înstrăinând și partea din cota succesorală în prima moștenire. În virtutea art. 2486 alin. (2), moștenitorul moștenitorului (m1M1) nu poate dispune singur de cota succesorală în prima masă succesorală (de exemplu, printr-o înstrăinare a unui bun individual); excepția de la art. 2399 alin. (2) vizează doar renunțarea, nu și acceptarea⁴⁹.

Ilustrație

D decedează și este succedat de unicul moștenitor M. Ulterior decedează și M, dar dreptul lui M de a renunța la moștenirea lăsată de D încă nu s-a stins (fiindcă M nici nu a renunțat, nici nu a acceptat expres ori implicit, ca urmare a expirării termenului de renunțare).

M este supraviețuit de copiii săi C₁, C₂ și C₃, în cote succesoriale egale.

C₃ poate dispune de cota sa succesorală de 1/3 din masa succesorală lăsată de M fără consimțământul lui C₁ și C₂ (art. 2486 alin. (1)). Și, din contra, C₃ nu poate înstrăina partea de 1/3 din masa succesorală lăsată de D fără consimțământul lui C₁ și C₂ (art. 2486 alin. (2)).

Același tratament se aplică și atunci când unul dintre comoștenitorii din a doua moștenire renunță la partea sa din prima moștenire și, prin urmare, iese din comunitatea de moștenitori ai primei moșteniri (→§20-47).

c) Răspunderea față de creditorii primei mase succesoriale și ai celei de a doua mase succesoriale

Masa patrimonială care corespunde celor două mase succesoriale trebuie, de asemenea, tratată separat în ceea ce privește pasivele masei. Creditorii primei mase succesoriale pot urmări prima masă succesorală, precum și (după partajul primei mase succesoriale) patrimoniul moștenitorilor moștenitorului care nu au renunțat la prima masa succesorală (și care astfel au dobândit cota succesorală în a doua comunitate de moștenitori), dar nu nemijlocit în privința masei succesoriale a celei de a doua comunități. De cealaltă parte se află creditorii celei de a doua mase succesoriale care au acces la activul celei de a doua comunități de moștenitori și (după partajul celei de a doua mase succesoriale) la cota moștenitorilor moștenitorului care nu au renunțat la prima masă succesorală, dar nu direct la masa succesorală/activele primei comunități de moștenitori⁵⁰.

44

d) Limitarea răspunderii

Și în materie de limitare a răspunderii prima masă succesorală și a doua masă succesorală trebuie tratate ca două mase distincte. Limitarea răspunderii (de exemplu,

45

⁴⁹ J. SCHMIDT, §1952, în *Erman/BGB, cit. supra*, p. 5672, nr. 7; D. LEIPOLD, §1952, în *MuKoBGB, cit. supra*, nr. 13.

⁵⁰ D. LEIPOLD, §1952, în *MuKoBGB, cit. supra*, nr. 14.

prin instituirea administrării masei succesoriale) în privința primei mase succesoriale poate avea ca efect că creditorii primei mase succesoriale o pot urmări doar pe aceasta, dar nu pot urmări patrimoniul personal al moștenitorului moștenitorului (m1M1), și nici cota lui în a doua masă succesorală. Soluția este justificată, fiindcă creditorii primei mase succesoriale ar trebui să suporte o asemenea limitare de răspundere și în persoana primului moștenitor (M1). Pe de altă parte, nu pare a fi posibil de a limita răspunderea față de creditori doar la a doua masă succesorală, deoarece temeiul răspunderii față de acești creditori a apărut deja pe parcursul vieții primului moștenitor (M1) și față de prima masă succesorală. O limitare a răspunderii față de creditorii celei de a doua mase succesoriale exclude deci numai accesul la activele patrimoniului personal al moștenitorului moștenitorului (m1M1) (cu excepția celei de a doua mase succesoriale și a cotei asupra primei mase succesoriale)⁵¹.

5. Efectele renunțării

a) Renunțarea la prima moștenire

- 46 Renunțarea la prima masă succesorală de către unicul moștenitor al moștenitorului (mM1) este reglementată de art. 2399 alin. (1) și (2). Ea produce efecte retroactive, de la momentul deschiderii primei moșteniri, iar prima masă succesorală este culeasă de acele persoane care la deschiderea moștenirii erau următoarele chemate la moștenire (în baza legii sau, dacă există, în baza testamentului, de exemplu, cu titlu de moștenitor substituent). Renunțarea de către moștenitorul moștenitorului (m1M1) produce aceleași efecte ca și cum primul moștenitor (M1) era decăzut de la prima moștenire când încă era în viață. Acest lucru se aplică și atunci când cel care renunță, prin renunțare obține un nou drept⁵².

b) Renunțarea de către unicul moștenitor al moștenitorului (mM1)

- 47 Dacă există mai mulți moștenitori ai moștenitorului (m1M1, m2M1 etc.) și toți renunță la prima moștenire, atunci se aplică regimul ca și cum unicul moștenitor al moștenitorului (mM1) a renunțat la moștenire. Problemele apar totuși când doar unii moștenitori ai moștenitorului renunță la prima moștenire (m1M1, dar nu și m2M1). O primă soluție ar putea fi aplicarea în acest caz a regulii de la art. 2400 alin. (2) și culegerea moștenirii de către cel care este următorul chemat la moștenirea primului moștenitor (m3M1). Acesta ar putea duce, de exemplu, la aceea că, pe de o parte, la moștenire vin unii moștenitori din clasa I ai lui M1, dar, pe de altă parte, și moștenitorii din clasa a II-a ai lui M1. Dacă, de exemplu, *de cuius* a fost succedat prin moștenire legală de unica sa fiică, la decesul ei intempestiv soțul ei supraviețuitor și unicul ei fiu ar culege câte $\frac{1}{2}$ și dacă fiul renunță la cota sa din prima masă succesorală, atunci cota sa de $\frac{1}{2}$ din prima masă succesorală ar putea fi culeasă de un frate al lui *de cuius*.

⁵¹ *Idem*, nr. 15.

⁵² K. MUSCHELER, *Erbrecht, cit. supra*, p. 1498, nr. 2929.

O asemenea soluție însă nu poate fi aplicată, deoarece contravine principiului că o clasă de moștenitori legali exclude complet următoarea clasă, prevăzut de art. 2184⁵³.

În caz de desemnare prin testament a moștenitorului apare un dubiu dacă este voința testatorului ca o cotă din prima masă succesorală să fie culeasă de moștenitorii legali atunci când unicul moștenitor al moștenitorului (mM1) renunță.

Doctrina germană dominantă consideră justificat ca la renunțarea de către moștenitorul unicului moștenitor (m1M) să nu se aplice art. 2399 alin. (2), ci prima masă succesorală să fie culeasă doar de către moștenitorii unicului moștenitor care au acceptat-o (m2M, m3M etc.). Acest acrescământ nu se fundamentează pe un text expres de lege, ci pe principiul comunității universale a moștenitorilor în privința primei mase succesorală. Astfel, atâta timp cât doar unul dintre moștenitorii moștenitorului (m1M) acceptă prima moștenire, primul *de cujus* (D) ar fi moștenit de către unicul moștenitor (M) și atunci prima masă succesorală (sau cota în aceasta) și ar fi dobândită de moștenitorul (m1) moștenitorului (M) acceptant⁵⁴.

48

Efectul art. 2399 alin. (3) este ca moștenitorul moștenitorului (m1M1) să poată exercita opțiunea succesorală asupra primei mase succesorală independent de voința celorlalți moștenitori ai moștenitorului (m2M1, m3M1 etc.)⁵⁵.

49

VI. PROCEDURA SUCCESORALĂ

1. Caracterul extrajudiciar

Conform tradiției juridice stabilite în Republica Moldova și în regiune (România, Franța, Ucraina etc.), determinarea moștenitorilor și eliberarea certificatului de moștenitor ține de competența unui notar.

50

În unele jurisdicții (e.g. Germania⁵⁶, Marea Britanie) această competență revine instanțelor de judecată specializate (ger. *das Nachlassgericht*), care însă acționează într-o procedură specială, distinctă de procedura obișnuită de soluționare a litigiilor. Abordarea din Republica Moldova are avantajul că procedura notarială nu este atât de formalistă, iar notarul adeseori are dublul rol de autoritate competentă și de consultant al părților, poziție imposibilă pentru un judecător, care are îndatorirea de independență. Notarul se specializează în moșteniri și imobiliare, pe când un judecător arareori poate obține o asemenea specializare, având în vedere arhitectura actuală a sistemului nostru judecătoresc.

⁵³ D. LEIPOLD, §1952, în *MuKoBGB, cit. supra*, nr. 17.

⁵⁴ *Idem*, nr. 18. Aceeași soluție în dreptul **italian**, a se vedea C.M. BIANCA, *op. cit.*, p. 63, nr. 42.

⁵⁵ J. SCHMIDT, §1952, în *Erman/BGB, cit. supra*, p. 5672, nr. 7; D. LEIPOLD, §1952, în *MuKoBGB, cit. supra*, nr. 19.

⁵⁶ Cu toate acestea, din motive istorice, în landul german Baden-Württemberg eliberarea certificatului de moștenitor este de competența notarului (art. 147 din Legea de punere în aplicare a BGB); H. BROX, W.-D. WALKER, *op. cit.*, p. 379, §35, nr. 10.

Abordarea judiciară are avantajul că judecătorul este mai independent, iar actul său are valoarea unei hotărâri judecătorești. El își constată mai ușor propria competență și are o putere mai mare de obligare a terților să prezinte informații și probe și să citeze părțile. În special, judecătorul nu este atât de conservator, fiindcă, în fond, el are imunitate legală pentru eventualele greșeli neintenționate pe care le face. Din contra, un notar trebuie permanent să ia în calcul riscul răspunderii sale profesionale, ceea ce îl face mai prudent și, în ochii publicului, mai conservator.

- 51 Instanțele de judecată au o competență **subsidiară** importantă în dreptul succesoral, în primul rând, în procedură specială, ele pot asista la interpretarea testamentului sau la constatarea anumitor fapte juridice (rudenia; ultima reședință obișnuită a defunctului etc.). În al doilea rând, ele au competența de a soluționa litigiile succesoriale, dovadă fiind larga competență prevăzută de art. 41¹ CPC.
- 52 Notarul nu eliberează certificatul de moștenitor spontan, ci, pentru a atinge un rezultat juridic cât mai exact, legea instituie o anumită procedură, reglementată de LPN și de Codul civil. Sarcina minimă a notarului investit cu competență este eliberarea certificatului de moștenitor — care descrie ADN-ul moștenirii. Pentru moșteniri mai complexe sau cu diverse incidente, notarul poate elibera și alte certificate de drept succesoral (→§22-20). Simpla încălcare a procedurii nu atrage anularea certificatului de drept succesoral dacă conținutul său este corect. La fel, chiar dacă procedura s-a respectat întocmai, aceasta nu este o garanție că conținutul certificatului de drept succesoral este corect, iar el poate fi supus rectificării, modificării sau retragerii (→§20-66). Încălcarea procedurii, cuplată cu un rezultat greșit (o greșeală în certificatul de drept succesoral), ar putea atrage răspunderea profesională a notarului. Dacă însă notarul a respectat întocmai procedura, el nu poate purta răspundere pentru eventuala greșeală din certificat. Legea ține cont că notarul, acționând într-o procedură grațioasă, adeseori scrisă, cu unii moștenitori pasivi sau informați insuficient, are „puncte informaționale moarte” (*blindspots*) și, în aceste situații, nu se poate pune problema răspunderii profesionale.

Nu se includ în procedura succesorală actele notariale ulterioare eliberării certificatelor de drept succesoral, cum ar fi autentificarea contractului de înstrăinare a cotei succesoriale, autentificarea contractului de partaj, vânzarea unui bun succesoral, eliberarea unei procuri de către un moștenitor. Pentru acestea competență are orice notar.

2. Deschiderea procedurii succesoriale

- 53 Pentru a dobândi competență în materia unei moșteniri concrete, notarul (a) trebuie să aibă competența teritorială necesară, (b) să nu existe un notar deja investit cu competență în privința acestei moșteniri și (c) să fi primit o cerere de deschidere a procedurii de la o persoană îndreptățită.

a) Competența teritorială

Procedura succesorală notarială este de competența notarului care își desfășoară activitatea pe teritoriul locului deschiderii succesiunii (art. 11 alin. (3) lit. a) din LPN). 54

b) Alt notar nu este deja investit cu competență concretă

Notarul verifică existența unei proceduri succesorale deja deschise (art. 70 alin. (1) din LPN). Dacă procedura succesorală privind aceeași moștenire este deja deschisă la alt notar, notarul sesizat îl informează pe solicitant. Astfel, solicitantul continuă demersurile cu notarul deja investit cu competență concretă. 55

c) Cererea persoanei îndreptățite

Moștenirea se deschide la data decesului lui *de cujus*. Abia mai târziu, se produce deschiderea procedurii succesorale de către notar. Aceste noțiuni trebuie delimitate clar. Prima este un fapt juridic, iar a doua — un act notarial. 56

Pentru deschiderea procedurii succesorale, un moștenitor, un creditor al masei succesorale, un legatar sau un executor testamentar depune o cerere corespunzătoare la notarul de la locul deschiderii moștenirii (art. 2541 alin. (1)). Art. 70 alin. (2) LPN extinde cercul persoanelor îndreptățite și la alte persoane care justifică un interes. Notarul autentifică cererea.

Cererea de deschidere a procedurii succesorale și cererea de eliberare a certificatului de moștenitor pot, de asemenea, să fie incluse într-un singur act. Este însă posibil ca cererea să fie doar de deschidere până la expirarea termenului de renunțare de 3 luni, cu rezerva dreptului de a accepta sau a renunța ulterior în acest termen. Procedural are sens recepția de către notar, mai întâi, a cererii de deschidere a procedurii, apoi a declarației de acceptare a moștenirii și, în final, a cererii de eliberare a certificatului. La fiecare etapă se pot declara pe proprie răspundere elementele de care notarul are nevoie pentru eliberarea certificatului de drept succesoral.

După **conținut**, cererea de eliberare a certificatului de moștenire nu este o cerere simplă, ci în ea solicitantul trebuie să furnizeze multiple informații notarului. Art. 2543 determină conținutul cererii în caz de moștenire legală, iar art. 2544 pentru moștenirea testamentară. 57

Cererea privind eliberarea certificatului de moștenitor în calitate de **moștenitor legal**, conform art. 2543, trebuie să conțină:

— informații privind defunctul: numele (numele dinainte de căsătorie, dacă este cazul), prenumele, sexul, data și locul nașterii, starea civilă, cetățenia, codul personal (dacă este

cazul), locul reședinței obișnuite în momentul decesului, data și locul decesului. Se confirmă prin act oficial (e.g. certificatul de deces);

— informații privind solicitantul: numele (numele dinainte de căsătorie, dacă este cazul), prenumele, sexul, data și locul nașterii, starea civilă, cetățenia, codul personal (dacă este cazul), adresa și, dacă este cazul, relația cu defunctul;

— raportul pe care se întemeiază dreptul său de moștenire (rudenie, adopție sau căsătorie). În cazul în care solicitantul este soțul supraviețuitor, el este obligat să declare absența temeiurilor de decădere prevăzute la art. 2187. Se confirmă prin act oficial (e.g. certificatul de naștere al rudelor sau de căsătorie al soțului supraviețuitor);

— o indicație care să precizeze dacă există sau au existat persoane care ar fi putut înlătura solicitantul de la moștenire sau i-ar fi putut micșora cota succesorală, inclusiv existența altor comoștenitori și identificarea lor în măsura cunoscută solicitantului;

— o indicație care să precizeze dacă există sau nu dispoziții testamentare ale defunctului și care anume; dacă nu se anexează nici originalul, nici o copie, se dau indicații referitoare la locul unde se află originalul;

— o declarație prin care se atestă, în conformitate cu cunoștințele de care dispune solicitantul, existența sau absența unui proces judiciar privind dreptul la moștenire al solicitantului, inclusiv privind nedemnitățile solicitantului;

— o indicație care să precizeze dacă vreunul dintre moștenitori a făcut o declarație privind acceptarea moștenirii sau renunțarea la aceasta;

— o declarație prin care solicitantul acceptă moștenirea (dacă nu a depus o declarație de acceptare anterior);

— dacă persoana care ar fi putut să-l înlătore pe solicitant de la moștenire sau ar fi avut dreptul să-i micșoreze cota succesorală a decăzut din dreptul la moștenire, solicitantul este obligat să indice modul în care a avut loc aceasta. Se prezintă un act oficial în acest sens (e.g. declarația autentică de renunțare la moștenire; certificatul de deces prin care se demonstrează predecesul primului moștenitor chemat; hotărârea judecătorească de anulare a dobândirii moștenirii pe temeiul nedemnității).

Potrivit art. 2544, persoana care solicită eliberarea certificatului de moștenitor în baza **dispoziției testamentare** este obligată să declare, suplimentar celor indicate mai sus (în măsura în care sunt aplicabile):

— dispoziția testamentară pe care se întemeiază dreptul său la moștenire;

— dacă testatorul a lăsat alte dispoziții testamentare și care anume; dacă nu se anexează nici originalul, nici o copie, se dau indicații referitoare la locul unde se află originalul. E.g. solicitantul poate anexa fotocopia testamentului și indica de la cine a primit-o, chiar dacă nu este în stare să prezinte originalul⁵⁷.

În afară de faptul când legea cere acte oficială ca dovadă, solicitantul confirmă informațiile cerute de lege la notar prin **declarație pe proprie răspundere**, menționând că el nu cunoaște nimic ce ar contraveni declarațiilor sale (art. 2545 alin. (2)). Notarul poate să-l elibereze de această obligație dacă nu o consideră necesară. Notarul nu aplică această cerință dacă faptele corespunzătoare sunt evidente pentru notar, în special din registrele de publicitate sau din actele deja furnizate de alți solicitanți sau acceptanți ai moștenirii.

Dacă există **comoștenitori**, cererea de eliberare a certificatului poate fi depusă de oricare dintre comoștenitori. În cerere trebuie indicați comoștenitorii și cotele succesoriale ale acestora (art. 2546 alin. (1)). Dacă cererea se depune nu în numele tuturor comoștenitorilor, în ea trebuie indicat că ceilalți comoștenitori au acceptat moștenirea. Dispozițiile art. 2545 se referă și la acele informații pe care solicitantul le comunică despre ceilalți comoștenitori. Confirmarea prin declarație pe propria răspundere se cere de la toți comoștenitorii, cu excepția cazului în care notarul consideră suficientă declarația unuia sau a unora dintre ei.

58

3. Identificarea moștenitorilor

a) Rolul activ

Informațiile comunicate de solicitantul certificatului de moștenitor și cota succesorală la care aspiră solicitantul moștenitor sau dreptul la care aspiră solicitantul legatar nu limitează competența notarului. Din contra, conform art. 2547 alin. (1), notarul are un rol activ:

59

— să verifice informațiile comunicate de solicitant (așa cum ar face un judecător). Primul interpret al testamentului este notarul, fiindcă el are sarcina de a-i da eficiență maximă (→§12-2);

— să desfășoare, din oficiu, investigațiile corespunzătoare și să administreze probele pe care le consideră necesare (așa cum un judecător nu poate face, fiindcă ar încălca principiul disponibilității, iar dacă ar depăși sau ar modifica pretențiile reclamantului, judecătorul ar acționa *ultra petita*). Notarul nu este supus acestor limite procedurale la care este supus un judecător care soluționează un litigiu într-un proces civil⁵⁸.

Exercitându-și discreția profesională, dacă este necesar pentru stabilirea elementelor care urmează a fi certificate, notarul poate, dar nu este obligat:

⁵⁷ H. BROX, W.-D. WALKER, *op. cit.*, p. 380, §35, nr. 11.

⁵⁸ *Idem*, p. 381, §35, nr. 12; K.W. LANGE, *op. cit.*, p. 795, §78, nr. 36.

— să audieze orice persoană implicată și, dacă există, executorul testamentar sau administratorul masei succesoriale;

— să obțină informații din registrul de stare civilă și alte registre de publicitate din Republica Moldova;

— să solicite informații din registrele de publicitate ale altor state în condițiile legii statului respectiv sau ale tratatului internațional dintre Republica Moldova și statul respectiv;

— să ceară printr-un anunț public tuturor persoanelor să declare drepturile lor asupra moștenirii. Ordinea de notificare publică și durata termenului pentru declararea drepturilor se determină în conformitate cu procedura somării publice (→§8-7)⁵⁹.

Pentru exerciții complexe, cu elemente de extraneitate, de identificare a moștenitorilor, notarul poate desemna un custode (→§21-48).

b) Informarea persoanelor îndreptățite

60 Notarul ia toate măsurile pentru a informa moștenitorii cunoscuți și legatarii despre inițierea procedurii succesoriale (art. 2547 alin. (2)). Potrivit art. 71 LPN, informația despre procedurile succesoriale deschise se publică pe **pagina web a Camerei Notariale** în termen de 5 zile lucrătoare din momentul deschiderii procedurii succesoriale. După publicarea informației pe pagina web oficială a Camerei Notariale:

— notarul notifică toți moștenitorii din clasa chemată la succesiune și/sau moștenitorii testamentari, creditorii, alte persoane care au drepturi și obligații în legătură cu masa succesorală, cunoscute lui, conform prevederilor cu privire la notificare din LPN;

— în cazul succesiunii testamentare, notarul informează suplimentar despre deschiderea succesiunii atât moștenitorii testamentari, cât și toate celelalte persoane care au un interes legitim.

⁵⁹ În completare, art. 70 alin. (8) din LPN, dispune că după deschiderea procedurii succesoriale, notarul:

a) va accesa Registrul de stat al populației și informația despre actele de stare civilă din resursele informaționale de stat în care această informație se conține, în vederea stabilirii cercului de moștenitori din clasa chemată la succesiune;

b) va accesa Registrul electronic al dosarelor succesoriale și testamentelor pentru verificarea existenței testamentelor;

c) va asigura, în condițiile art. 71, notificarea despre deschiderea procedurii succesoriale;

d) va efectua sau va dispune efectuarea de către executorul judecătoresc a inventarierii patrimoniului succesoral, dacă a fost solicitată;

e) va întreprinde alte acțiuni în condițiile legii.

Persoanele prevăzute la art. 2541 alin. (1) sau alte persoane care obțin drepturi din moștenire au dreptul de a lua cunoștință de actele și probele administrate în cadrul procedurii succesoriale.

c) Obținerea certitudinii fără întârziere

Certificatul de moștenitor se eliberează după ce notarul care desfășoară procedura succesorală constată **cu certitudine** faptele necesare pentru justificarea cererii privind eliberarea certificatului (art. 2548 alin. (1)). În virtutea principiului dobândirii de drept a moștenirii, notarul îi include în certificat pe toți comoștenitorii constatați cu certitudine care au acceptat moștenirea, chiar dacă ei nu au fost indicați în cererea privind eliberarea certificatului (deci notarul este autorizat de lege să acționeze *ultra petita*).

61

Situația fiecărei moșteniri este specifică: la unele există un singur moștenitor testamentar, care se adeverește activ; în altele, moștenitorii sunt îndepărtați, dispăruți, pasivi, iar creditorii masei succesoriale sunt interesați de determinarea lor. Din acest motiv, legea nu poate fixa un termen-limită pentru eliberarea certificatului de drept succesoral solicitat. Testul legal rămâne „fără întârziere”, care se determină conform circumstanțelor moștenirii în cauză: notarul eliberează fără întârziere certificatul de drept succesoral solicitat, în conformitate cu procedura prevăzută de lege, atunci când elementele care trebuie certificate au fost stabilite **cu certitudine** (art. 2549 alin. (1)). Astfel, între graba procedurii și certitudinea rezultatului, legea preferă certitudinea.

Principiul certitudinii este o busolă decisivă a notarului: în cazul în care nu există dovezi suficiente ori circumstanțe suficiente pentru a justifica includerea unei persoane în cercul moștenitorilor, notarul nu îl va trata ca moștenitor și nu îl va include în certificat. Testul „cu certitudine” a fost introdus în C. civ. ca o contrapondere la noul rol activ al notarului. Notarul nu este un detectiv și nu este ținut să afle adevărul absolut, ci doar să desfășoare o procedură și să rețină în certificat ceea ce este cert. Cu siguranță, multe informații incerte vor veni în atenția notarului. Ele însă nu pot sta la baza certificatului de drept succesoral, dar pot justifica o continuare rezonabilă a investigației sale în limita instrumentelor legale acordate.

62

Această poziție neutră a notarului este confirmată de nota informativă la proiectul Legii nr. 133/2018 privind modernizarea Codului civil, citată deja *supra*:

„6) dacă notarul [...], în pofida investigației desfășurate, nu a identificat cu certitudine un anumit moștenitor și, prin urmare, nu l-a putut include în certificatul de moștenitor, aceasta nu afectează certificatul de moștenitor, care se bucură de o prezumție de exactitate (art. [2558]). Moștenitorul nou apărut poate cere [rectificarea, modificarea sau retragerea] certificatului de moștenitor eliberat anterior (art. [2559]) și are o pretenție față de moștenitorii cărora li s-a eliberat acel certificat de moștenitor, pe baza petiției de

ereditate (art. [2473]), limitată la un termen de prescripție de 10 ani de la data deschiderii moștenirii.”

- 63 **Procesul judiciar** privitor la elementele care trebuie certificate prin certificatul de drept succesoral solicitat nu suspendă procedura succesorală în general, dar suspendă eliberarea aceluiași certificat (art. 2549 alin. (2)). Într-adevăr, notarul nu poate avea certitudine până când litigiul a încetat fie prin soluționarea lui cu puterea *res judicata*, fie prin desființarea dintr-un anumit motiv a procesului (scoatere de pe rol, încetare etc.). Norma se aplică indiferent că procesul este în procedură ordinară (litigiu de drept între cei interesați) sau în procedură specială (e.g. constatarea unui fapt juridic fără existența unui litigiu de drept). Notarul află despre litigiu dacă este citat de judecată ca participant la proces sau dacă dovada litigiului îi este notificată de persoana interesată.

Ilustrație

În special, pe rolul instanței ar putea să se afle un litigiu de constatare sau contestare a rudeniei, de nulitate a căsătoriei, de nulitate sau de interpretare a unei dispoziții testamentare, de constatare că un moștenitor dezmoștenit întrunește condițiile moștenitorului rezervatar, de anulare a dobândirii moștenirii pe temeiul nedemnității, de constatare a predecesului unui moștenitor.

Litigiul privind drepturile lui *de cujus* sau componența masei succesoriale nu au relevanță, fiindcă ele nu se constată prin certificatul de drept succesoral.

Notarul ar putea să respingă cererea de eliberare a certificatului de drept succesoral dacă va constata că nu are competență (e.g. locul deschiderii moștenirii este în afara competenței sale teritoriale sau chiar moștenirea este guvernată de o lege străină). Refuzul poate fi contestat în instanța de judecată. În cazul în care, ca rezultat al acțiunii în contestație, se stabilește că eliberarea certificatului a fost refuzată în mod nejustificat, instanța de judecată eliberează certificatul sau se asigură că notarul reexaminează cazul și îndeplinește un nou act (art. 2559 alin. (4)).

Observație practică: pentru moștenirile complexe, cu numeroase constatări și cu audieri de persoane, notarul ar putea fixa constatările într-o încheiere notarială. Pentru moment, aceasta nu este obligatorie conform legii. Totuși, dacă apar litigii peste ani după eliberarea certificatului de drept succesoral, încheierea în cauză va fi folositoare pentru a explica elementele constatate de notar în certificat.

4. Eliberarea certificatului de moștenitor

- 64 Certificatul de moștenitor este un act notarial cu efect declarativ care atestă elemente despre moștenire (identifică defunctul și locul deschiderii moștenirii); identifică moștenitorul unic sau comoștenitorii (cu indicarea cotelor succesoriale) și identifică restricțiile drepturilor moștenitorului. Dacă există mai mulți moștenitori, se va elibera același certificat de moștenitor fiecărui comoștenitor (art. 2546 alin. (1)).

Bunurile moștenite sau obligațiile moștenite nu se indică în certificat (pentru detalii, →§22).

După eliberarea certificatului, notarul ia toate măsurile necesare pentru a informa solicitantul și persoanele ale căror drepturi sunt vizate de certificat cu privire la faptul eliberării (art. 2549 alin. (3)).

5. Sinteza: Planul de acțiune al notarului

Mai jos prezentăm un plan de acțiune, care cuprinde pașii pe care un notar ar trebui să îi parcurgă conform legii⁶⁰. 65

PLANUL DE ACȚIUNE

AL NOTARULUI CARE DESFĂȘOARĂ PROCEDURA SUCCESORALĂ NOTARIALĂ
(APLICABIL MOȘTENIRILOR DESCHISE LA 1.3.2019 SAU DUPĂ ACEASTĂ DATĂ)

Legendă:

LPN: Legea privind procedura notarială, nr. 246 din 15.11.2018, în vigoare la 1.3.2019

M: Moștenitorul

RE DST: Registrul electronic al dosarelor succesoriale și testamentelor

ASP: Agenția Servicii Publice

#	ACȚIUNE	TEXT DE LEGE	NOTE
I. Deschiderea procedurii succesoriale			
1	Cerere de la subiectul îndreptățit Termen: oricând după deschiderea moștenirii, nu se limitează	2541 (1) C. civ. 70 (2) LPN	Cercul din 70 (2) LPN e mai larg decât în C. civ. + se anexează actele de la art. 2545 C. civ. În măsura în care solicitantul le deține; unele acte cu date cu caracter personal nu sunt disponibile subiectului, ci le poate obține notarul în puterea legii.
2	Notarul verifică existența unei proceduri succesoriale deja deschise	70 (1) LPN	Dacă deja e deschisă la alt notar, îl informează pe solicitant
3	Dacă nu e deschisă conform #2, notarul autentifică cererea de la #1	70 (1) LPN	

⁶⁰ Versiunea electronică este disponibilă la: animus.md/adnotari/2542

#	ACȚIUNE	TEXT DE LEGE	NOTE
4	Notarul solicită înregistrarea dosarului succesoral în REDST	70 (6) LPN	Procedura succesorală se consideră deschisă din momentul obținerii de către notarul a confirmării de înregistrare a dosarului succesoral din REDST

II. Activitatea de determinare a moștenitorilor

5	Publicarea informației despre procedura succesorală deschisă pe pagina web a Camerei Notariale Termen: 5 zile lucrătoare din momentul deschiderii procedurii succesorale În vigoare din 01.01.2020	71 (1) & (3) LPN 96 (1) LPN	Conținutul informației: a) numele, prenumele celui ce a lăsat moștenirea; b) ziua, luna, anul nașterii și numărul de identificare de stat ale celui ce a lăsat moștenirea; c) ziua, luna, anul decesului celui ce a lăsat moștenirea; d) data planificată pentru eliberarea certificatului de moștenitor; e) referințe la prevederile legale privind consecințele în cazul în care moștenitorul nu se va adresa la notarul până la eliberarea certificatului de moștenitor; f) alte informații prevăzute de lege.
6	Verificarea existenței testamentului în REDST	70 (8) (b) LPN	
7	Informarea moștenitorilor cunoscuți și a legatarilor despre inițierea procedurii succesorale Art. 71 (2) LPN extinde cercul destinatarilor, cu condiția că sunt cunoscuți notarului: <ul style="list-style-type: none">• moștenitorii din clasa chemată la succesiune și/sau moștenitorii testamentari;• creditorii;• alte persoane care au drepturi și obligații în legătură cu masa succesorală.	2547(2) C. civ. 70(8)(c) LPN 71(2) LPN 75(5) LPN	Conținutul informației: a) numele, prenumele celui ce a lăsat moștenirea; b) ziua, luna, anul nașterii și numărul de identificare de stat ale celui ce a lăsat moștenirea; c) ziua, luna, anul decesului celui ce a lăsat moștenirea; d) data planificată pentru eliberarea certificatului de moștenitor; e) referințe la prevederile legale privind consecințele în cazul în care moștenitorul nu se va adresa la notarul până la eliberarea certificatului de moștenitor; f) alte informații prevăzute de lege.

#	ACȚIUNE	TEXT DE LEGE	NOTE
	În cazul succesiunii testamentare, notarul informează suplimentar atât moștenitorii testamentari, cât și toate celelalte persoane care au un interes legitim.		<i>Din momentul primirii notificării curge termenul de 3 luni de renunțare la moștenire (art. 2391 C. civ.).</i> 71 (5) LPN: Dacă notarului nu îi este cunoscut domiciliul persoanelor interesate, informația despre deschiderea procedurii succesoriale se publică și în Monitorul Oficial al Republicii Moldova sau într-un ziar național.
8	Solicitarea testamentului autentic sau olograf de la notarul care îl păstrează	75 LPN	În cazul testamentului olograf, notarul care îl păstrează, în prealabil, în 30 de zile, va efectua procedura de: <ul style="list-style-type: none"> · deschidere a plicului cu testamentul olograf și va întocmi procesul-verbal prevăzut de art. 75 (4) și (5) LPN; · vizare spre neschimbare conform art. 77 (1) LPN.
9	Dacă testamentul olograf nu se păstrează la un alt notar, ci este prezentat de un terț (moștenitor, executor etc.), notarul care desfășoară procedura succesorală îl va viza spre neschimbare	77 (1) LPN	
10	Validarea testamentului olograf	78 LPN	Implică: <ul style="list-style-type: none"> · citarea moștenitorilor legali care ar fi fost chemată la moștenire în lipsa testamentului; · dispunerea unei expertize grafoscopice, în special dacă cel puțin un succesibil contestă scrisul celui ce a lăsat moștenirea, invocând probe în acest sens; · întocmirea procesului-verbal de validare.

#	ACȚIUNE	TEXT DE LEGE	NOTE
11	Obținerea de informații din registrul de stare civilă și din alte registre de publicitate din Republica Moldova	2547 (3) (b) C. civ. 70 (8) (a) LPN 96 (3) LPN	Notarul va expedia un demers către ASP pentru obținerea informațiilor din Registrul de stat al populației și Registrul actelor de stare civilă. În lipsa informației sau dacă informația ce se conține în registre este incompletă, notarul va expedia un demers pentru obținerea informației. Pentru determinarea eventualelor rezervatari, are sens expedierea unui demers la ASP în cazul moștenirii testamentare când toată masa succesorală a fost împărțită între moștenitorii desemnați de testator.
12	Solicitarea de informații din registrele de publicitate ale altor state în condițiile legii statului respectiv sau ale tratatului internațional dintre Republica Moldova și statul respectiv	2547 (3) (c) C. civ.	
13	Informarea NOILOR moștenitori cunoscuți și a legatarilor despre inițierea procedurii succesoriale Art. 71 (2) LPN extinde cercul destinatarilor, cu condiția că sunt cunoscuți notarului: <ul style="list-style-type: none"> • moștenitorii din clasa chemată la succesiune și/sau moștenitorii testamentari; • creditorii; • alte persoane care au drepturi și obligații în legătură cu masa succesorală. În cazul succesiunii testamentare, notarul informează suplimentar atât moștenitorii testamentari, cât și toate celelalte persoane care au un interes legitim.	2547 (2) C. civ. 70 (8) (c) LPN 71 LPN 75 (5) LPN	Conținutul informației: a) numele, prenumele celui ce a lăsat moștenirea; b) ziua, luna, anul nașterii și numărul de identificare de stat ale celui ce a lăsat moștenirea; c) ziua, luna, anul decesului celui ce a lăsat moștenirea; d) data planificată pentru eliberarea certificatului de moștenitor; e) referințe la prevederile legale privind consecințele în cazul în care moștenitorul nu se va adresa la notar până la eliberarea certificatului de moștenitor; f) alte informații prevăzute de lege.

#	ACȚIUNE	TEXT DE LEGE	NOTE
			<p><i>Din momentul primirii notificării curge termenul de 3 luni de renunțare la moștenire (art. 2391 C. civ.).</i></p> <p>71 (5) LPN: Dacă notarului nu îi este cunoscut domiciliul persoanelor interesate, informația despre deschiderea procedurii succesorale se publică și în Monitorul Oficial al Republicii Moldova sau într-un ziar național.</p>
14	<p>Notarul poate să ceară printr-un anunț public tuturor persoanelor să declare drepturile lor asupra moștenirii</p> <p>Termen: 6 luni de la data publicării somației în Monitorul Oficial al Republicii Moldova</p>	2547 (3) (d) C. civ.	<p>Procedura este opțională. Se aplică cu precădere când nu s-au identificat moștenitori.</p> <p>Ordinea de notificare publică și durata termenului pentru declararea drepturilor se determină în conformitate cu procedura somării publice (art. 85–87 LPN și art. 2421–2429 C. civ.).</p>

III. Eliberarea certificatului de moștenitor

15	<p>Notarul eliberează fără întârziere certificatele prevăzute la art. 2541 alin. (2), în conformitate cu procedura prevăzută de lege, atunci când elementele care trebuie certificate au fost stabilite cu certitudine.</p> <p>Termen: cât este necesar.</p>	2549 (1) C. civ.	<p>2549 (1) C. civ.: Notarul nu eliberează certificatul solicitat atât timp cât elementele care trebuie certificate fac obiectul unui proces judiciar.</p> <p><i>Se recomandă verificarea paginii web a judecătoriei de la locul deschiderii moștenirii.</i></p>
----	--	------------------	--

6. Incidente privind conținutul certificatelor de drept succesoral

a) Introducere

Reglementarea regimului certificatelor de drept succesoral din art. 2558 face distincție între (i) incidentul simplelor erori de redactare din acestea, care se remediază prin rectificare și (ii) incidentul când întreg certificatul sau anumite elemente ale acestuia nu corespund realității, care se remediază prin modificarea sau retragerea acestora⁶¹.

66

Este irelevant dacă împrejurarea care justifică rectificarea, modificarea sau retragerea exista **înainte** de eliberarea certificatului (e.g. o persoană inclusă în certificat ca moș-

67

⁶¹ Art. 2558-2560 transpun, în linii mari, art. 71-73 din Regulamentul UE nr. 650/2012.

tenitor, în realitate, nu era chemată la moștenire sau era decăzută de la moștenire) sau a survenit abia **după** eliberarea lui (e.g. după eliberarea certificatului rămâne definitiv hotărârea judecătorească prin care se anulează o dispoziție testamentară care a stat la baza eliberării certificatului).

- 68 Spre deosebire de textul-sursă, art. 71 din Regulamentul 650/2012, art. 2558 alin. (5), în scopul promovării certitudinii juridice, stabilește două limite temporale pentru cererea de rectificare, modificare sau retragere a certificatului, care, în fond, sunt termene de decădere:

— termenul subiectiv: 3 ani de la data în care persoana care solicită rectificarea, modificarea sau retragerea a cunoscut sau trebuia să cunoască faptul că cele conținute în certificat nu corespund realității;

— termenul maxim: nu mai târziu de 10 ani din momentul deschiderii moștenirii.

Termenele se aplică, în egală măsură, atât cererii adresate notarului, cât și acțiunii în justiție care are ca obiect acest capăt de cerere.

b) Rectificarea certificatului

- 69 Legea permite notarului care a eliberat certificatul să îl rectifice în cazul unei **erori de redactare**. După rectificare, certificatul continuă să-și producă efectele în forma sa rectificată. Există eroare de redactare în certificat atunci când textul certificatului contravine voinței notarului care l-a eliberat. Când însă textul certificatului este inexact, dar reflectă ceea ce notarul a dorit să includă în certificat, certificatul nu se rectifică, ci se modifică sau se retrage⁶².

Ilustrație

Certificatul are o eroare de redactare, de exemplu, (i) când conține greșeli în numele unei persoane, o dată sau o cifră sau (ii) când a existat o greșeală de copiere a unui anumit text dintr-un alt act-sursă⁶³, e.g. din cererea de eliberare a certificatului de moștenitor sau dintr-un registru de publicitate. Eroarea de calcul nu este o eroare de redactare, ci o inexactitate, fiindcă însăși voința notarului s-a format greșit.

Notarul care a eliberat certificatul nu are discreție, ci trebuie să-l rectifice la cererea oricărei persoane care dovedește că are un interes legitim sau din proprie inițiativă (art. 2558 alin. (1)).

⁶² C. BUDZIKIEWICZ, *Article 71. Rectification, Modification or Withdrawal of the Certificate*, în *Caravaca/EU Succession Regulation Commentary*, cit. *supra*, p. 806, nr. 2.

⁶³ P. WAUTELET, *Article 71*, în A. BONOMI, P. WAUTELET, *Le droit européen des successions – Commentaire du Règlement n° 650/2012 du 4 juillet 2012*, Bruylant, Bruxelles, 2013, p. 817.

c) Modificarea sau retragerea certificatului

În situația în care s-a stabilit că certificatul sau anumite elemente din certificat nu corespund realității, notarul trebuie să modifice sau să retragă certificatul (art. 2558 alin. (2)).

70

Ilustrație

Certificatul este inexact dacă un element cuprins în el nu corespunde situației juridice reale. Inexactitatea poate viza:

- o împrejurare de drept: s-a aplicat o lege succesorală greșită; a altui stat sau în vigoare la alt moment; legea aplicabilă s-a interpretat greșit; notarul care a eliberat certificatul nu avea competență legală etc.;
- o împrejurare de fapt: o persoană indicată ca moștenitor, în realitate, nu este moștenitor (e.g. era decăzută de la moștenire sau nici nu avea chemare la moștenire) sau, invers, un terț trebuie indicat ca moștenitor; cotele succesoriale sunt diferite.

Nu este un considerent relevant dacă există terți care deja s-au încrezut în conținutul certificatului. Modificarea sau retragerea certificatului nu afectează terții de bună-credință (→§22-52), dar existența acestor terți nu este un impediment pentru a modifica sau a retrage certificatul⁶⁴.

Și în acest incident, notarul care a eliberat certificatul nu are discreție, ci trebuie să-l modifice sau să-l retragă la cererea oricărei persoane care dovedește că are un interes legitim sau din proprie inițiativă (art. 2558 alin. (2)). În special, au interes cei care sunt indicați în certificat sau care, conform situației juridice reale, ar trebui indicați în certificat, precum și terțul căruia certificatul i-a fost opus de către persoana îndreptățită prin certificat, deși terțul însuși nu are drepturi succesoriale (e.g. un debitor al masei succesoriale).

Retragerea certificatului desființează efectele sale, în timp ce modificarea păstrează validitatea certificatului, însă în forma sa modificată⁶⁵. În ambele cazuri ele produc efecte doar pentru viitor (*ex nunc*), deși, evident, descriu situația la data deschiderii moștenirii. Există o oarecare discreție a notarului între soluția modificării sau retragerii, fiindcă legea nu stabilește un criteriu strict de delimitare între aceste soluții. Un certificat complet inexact, de exemplu, eliberat în lipsa decesului sau în lipsa competenței, trebuie retras. După caz, în locul certificatului retras notarul poate elibera un certificat nou, cu conținut corect.

⁶⁴ În același sens, C. BUDZIKIEWICZ, *Article 71 Rectification, Modification or Withdrawal of the Certificate*, în *Caravaca/EU Succession Regulation Commentary*, cit. *supra*, p. 807, nr. 4.

⁶⁵ *Idem*, p. 809, nr. 7.

d) Publicitatea incidentului

- 71 Pentru a facilita eficacitatea rectificării, modificării sau retragerii, legea obligă notarul să informeze fără întârziere toate persoanele cărora le-a fost eliberat certificatul cu privire la orice rectificare, modificare sau retragere a acestuia (art. 2558 alin. (3)).

Suplimentar, dacă într-un registru de publicitate s-a făcut o înregistrare în temeiul certificatului care ulterior este rectificat, modificat sau retras și se prezumă că rectificarea înregistrării în registru este posibilă, notarul depune la registru o cerere de notare a rectificării, modificării sau retragerii certificatului (alin. (4)). În mod normal, notarul nu ar trebui să cunoască la ce bunuri se referă certificatul, fiindcă el nu prevede masa succesorală. Totuși, notarul poate să trimită certificatul rectificat, modificat sau informația despre retragere la autoritățile care dețin registre de publicitate (e.g. Agenția Servicii Publice). Simpla depunere a cererii nu poate constitui temei de rectificare a registrului de publicitate. Autoritatea poate doar nota inexactitatea și doar dacă se poate presupune că o rectificare ar putea fi posibilă. De exemplu, dacă dreptul înregistrat în registru încă figurează pe numele defunctului sau pe numele moștenitorului, notarea este posibilă.

e) Contestarea actelor notarului în procedura succesorală

- 72 Potrivit art. 2559 alin. (1), eliberarea certificatului de drept succesoral poate fi contestată în instanța de judecată de către oricare dintre persoanele îndreptățite să ceară eliberarea unui certificat conform C. civ.⁶⁶ Prin urmare, terții având un interes legitim nu au dreptul de a contesta direct în instanța de judecată, ci remediul lor juridic este să ceară notarului să rectifice, să modifice sau să retragă certificatul și doar în caz de refuz să conteste acest refuz conform art. 2559 alin. (2).

Evident, persoana îndreptățită să ceară eliberarea certificatului poate, în loc să sesizeze instanța, pur și simplu, să depună o cerere de rectificare, modificare sau retragere a certificatului conform regulilor analizate *supra*. Aceasta însă nu este o „procedură prealabilă adresării în instanța de judecată”.

Legea nu stabilește o procedură specială, astfel încât contestația nu este decât o acțiune civilă care se examinează în procedură civilă ordinară. Pe durata procesului, instanța poate decide suspendarea certificatului supus contestării (art. 2560 alin. (1) lit. b)) în condițiile CPC de aplicare a **măsurilor de asigurare**.

Competență să soluționeze acțiunea în contestație este instanța de judecată de la locul deschiderii moștenirii (art. 41¹ alin. (1) CPC). Chiar dacă acest tip de acțiuni nu este men-

⁶⁶ C. BUDZIKIEWICZ, *Article 72 Redress Procedures*, în *Caravaca/EU Succession Regulation Commentary*, cit. *supra*, p. 813, nr. 1.

ționat direct în alin. (1), în fond, ele sunt acțiuni privind dreptul de moștenire (lit. a) sau altă poziție de drept succesoral, care cade sub incidența formulărilor largi ale alin. (1).

Obiect al contestației judiciare pot fi și actele îndeplinite de notar în temeiul art. 2558 (rectificarea, modificarea sau retragerea) sau în temeiul art. 2560 alin. (1) lit. a) (suspendarea certificatului).

Din art. 2559 alin. (3) se observă că instanța nu verifică dacă notarul a respectat sau nu procedura succesorală, adică încălcările de procedură, ci verifică fondul, „se stabilește faptul că certificatul nu corespunde realității”⁶⁷. Sigur, un motiv de inexactitate a certificatului ar putea să fie că notarul a sărit peste un pas al procedurii sau l-a îndeplinit defectuos. Totuși, norma nu acordă jurisdicție instanței de judecată de a verifica „procedura doar de dragul procedurii”, ci, urmând o abordare practică, trebuie să se examineze fondul constatărilor din certificat. Un element inexact al certificatului ar putea fi de natură procedurală (e.g. notarul și-a reținut în mod greșit competența asupra moștenirii în cauză). Dacă instanța a stabilit faptul că întregul certificat sau un element din certificat nu corespunde realității, instanța, admitând acțiunea în contestație, poate interveni cu două intensități:

73

— intervenție **directă**: instanța de judecată competentă rectifică, modifică sau retrage certificatul. Acest remediu este potrivit când nu sunt necesare constatări noi, astfel că instanța deține toată informația necesară acestei intervenții. În fond, legea permite instanței să se substituie notarului, însă doar în limita contestației și cu condiția că o asemenea pretenție a fost formulată de reclamant;

— intervenție **indirectă**: instanța de judecată asigură rectificarea, modificarea sau retragerea certificatului de către notarul care l-a eliberat. Acest remediu este de preferat când notarul trebuie să reia anumite aspecte de procedură succesorală.

f) Suspendarea efectelor certificatului

Pe durata cât notarul examinează o cerere de rectificare, modificare sau retragere a certificatului de drept succesoral, acesta oricum își produce efectele (funcția de legitimare și prezumția de exactitate). Aceleași efecte se produc pe durata procesului judiciar în care instanța examinează o contestație privitoare la certificat. În funcție de natura criticii față de certificat, ar putea fi inacceptabil de a permite circuitului civil să se încreadă în funcția de legitimare și prezumția de exactitate. În plus, persoane interesate ar putea solicita exemplare ale certificatului pentru a se informa despre situația juridică a moștenirii. Pentru a anihila aceste efecte, legea permite autorității care examinează o contestație să suspende efectele certificatului de drept succesoral cu efect pentru viitor (*ex nunc*).

74

⁶⁷ *Idem*, p. 817, nr. 8.

- 75 Măsura suspendării nu se poate institui din oficiu, ci doar **la cererea** unei persoane interesate, și nu în orice procedură, ci doar atâta timp cât este pendinte o contestație contra certificatului. Este irelevant dacă procedura a fost inițiată la cererea unei persoane interesate sau din oficiu de către notarul care a eliberat certificatul. După cum rezultă din alin. (1) lit. a), simpla cerere de rectificare a certificatului, adresată notarului, nu poate constitui temei de suspendare a efectelor sale. Solicitantul poate pretinde într-o singură cerere atât modificarea sau retragerea certificatului, cât și suspendarea efectelor sale⁶⁸. Pe de altă parte, autoritatea (notarul sau, după caz, instanța) nu are o obligație de a suspenda efectele certificatului, ci o discreție procedurală („*Efectele certificatului pot fi suspendate de către...*”) pe care trebuie să o exercite în funcție de circumstanțele cazului și să o motiveze. Împrejurări relevante sunt: probabilitatea că autoritatea va decide modificarea sau retragerea certificatului, magnitudinea inexactității și efectele (pozitive sau negative) ale suspendării asupra drepturilor terților. Autoritatea poate revoca suspendarea dacă consideră că împrejurările s-au modificat⁶⁹.

Notarul sau, după caz, instanța de judecată informează fără întârziere toate persoanele cărora le-au fost eliberate certificatele cu privire la orice suspendare a efectelor certificatului. Din momentul recepției informației, aceste persoane devin de rea-credință și nu se mai pot încrede în efectele legale ale certificatelor. Totuși, autoritatea nu le poate ordona returnarea certificatelor. Pe de altă parte, terții față de care certificatele sunt prezentate și care nu cunosc împrejurarea suspendării continuă să fie de bună-credință și se bucură de efectele legale ale certificatelor.

⁶⁸ C. BUDZIKIEWICZ, *Article 73 Suspension of the Effects of the Certificate*, în *Caravaca/EU Succession Regulation Commentary*, cit. *supra*, p. 821, nr. 2.

⁶⁹ *Idem*, p. 822, nr. 4.